

М.Ю. ЛЕРМОНТОВ

ИСПАНЛАР
БЕШ ПАРДАЛИ ТРАГЕДИЯ
БАҒИШЛОВ

Бунда ҳароратли юрак тўлқинин
Эҳтиётсиз қилган бўлсам ҳам изҳор,
Кўрсанг-да ис'ёнкор ҳирслар ёлқинин —
Заиф ҳад'ямни рад этма, зинҳор.

Йўқ! Сра ёзмадим киборлар учун—
Илҳом шавқи-завқи улардан йироқ.
Севдим ижодимнинг енгилмас кучин,
Мен ҳад'я этмадим уларга броқ.

Мен яхши биламан: Шод ақлларга
Жўр овоз бўларми ҳаётин торлар,
Жўр овоз бўларми ғамгин дилларга,—
Буни фарқ қилмайди мағрур киборлар.

Мендай жафокашни таҳқирлаб кулмай,
Фақат сен англадинг кўнглимининг дардин.
Бевақт кексаликнинг изларин қўймай,
Ғамгин пешонамдан қувлаб юбординг:

Шуни эслайман мен, сеvimли нигор,
Тунаро чақмоқлар чақиб турган вақт,
Ҳам мармар қўйилган қабр ўзра ночор
Шох эгиб турганда ёш қайин дарахт!

КАТНАШУЧИЛАР

Дон Алварец. Испанияли дворян.
Эмилия. Унинг қизи.
Донна Мария. Эмилиянинг ўғай онаси.
Фернандо. Алварец боқиб олган ёш йигит.
Дин бошлиғи Соррини. Италия-иезуит, инквизиция
хизматчиси.
Доминикнинг мухлиси¹. Сорринининг ошнаси.
Моисей. Яхудий
Ноэми. Унинг қизи.
Сора. Қари яхудий хотин.
Испанлар — Сорринига сотилган саёқлар.
Эркак ва аёл яхудийлар.
Инквизиция хизматчилари.
Алварец ва Сорринининг хизматкорлари.
Халқ.
Тобутсозлар.

(Воқиа Кастилияда ўтади.)

БИРИНЧИ ПАРДА

І Қ У Р И Н И Ш.

Алварец уйда бир хона. Стол. Деворда ойна ва портретлар
Донна Мария юмшоқ креслода ўтирипти. Эмилия тикка туриб
тасбиҳ ўғирмоқда.

Д о н н а М а р и я

Ҳа, ҳа, шу бугундан Фернандо блан
Суҳбат қилмоғингни тақиқ этаман.
Чунки у, аввало, зоти паст одам.
Унга тегмагинга эрим рози-мас,
Мен ҳам шу сўзимда қаттиқ тураман.

Э м и л и я

Билинг, олийзотлик қоғозда эмас,
Юракдадир.

Д о н н а М а р и я

Балки бу сўзни ҳам
Уша ўргатгандир сенга.— Жуда сози!..

¹ Доминик Гусман (1170—1221) — испанияли золим ва фанатик руҳонийлардан бири.

Э м и л и я

Ажаб эмас, унинг ёрдамида мен
Кўп гўзал ҳисларни ўрганган бўлсам,
У етимни отам боқиб олганда,
Қўғирчоқ ўйнаб юрар эдим мен,
Уша вақтдан буён, бир уй ичида
Ака сингил каби қувнашиб ўсдик;
Қастил тоғларини сайр этсак ба'зан.
У менга йўлбошчи, тиргак бўларди;
Мен учун деганда тик чўққидан ҳам
У узолмайдиган гул бўлмас эди.

*(Донна Мария паришон, у гўё эшитмаган бўлиб
кийимларини тузатади)*

Бир бор тунга қадар кезиб юрдик биз,
Хушбўй ел ёқимли бўлаборарди,
Ой ҳам сузиб борар зангор осмонда.
Тошқин сой учради; ундан кечишда
Ласт кўтариб олди Фернандо мени,
Сувни кечдик аммо анчага қадар
Унинг қучоғида қолиб кетдим мен.
Ҳали ҳам эсимда, шунда у бирдан:
«Мени севмайсанми, Эмилия?» деди.
«Йўқ! севаман!»— дедим. Ушандан буён
Дун'ёда у менинг танҳо севгилим!..

Д о н н а М а р и я

Ана, у блан ҳеч сўзлашмагин деб
Насиҳат қилишимнинг бойиси шу-да,
Онанг ўрнидаман, мумкин қадар мен
Жиддийроқ назорат қиламан сени:
Менга ҳуқуқ берган отанг бу учун,
Фернандога тегишни хаёл қилмагин.

Э м и л и я

Бундай фолбинликлар ёлғон бўлса-чи?

Донна Мария

Эсим сеникидан паст эмас, ишон.
Чунки, мен учинчи эрдаман ҳозир,
Тажриба ақлнинг ўрнин босади,
Мулки тенг бўлмаган эру хотиннинг
Бахтсиз бўлишини яхши биламан.

Эмилия

Наҳот, ўлган эрлар ўз хотинининг
Ақлини оширса?..

Донна Мария (*худди эшитмагандай*)
Ибодатга юр!

Эмилия

Ибодатга! (*Бир четга*)
У-чи, ҳамон келмайди.

Донна Мария

Ибодат китобин олиб олдингми?

Эмилия

Ийе! Унутибман;
(*Столдан китобни олади*)

О! Мунча ҳаяллади!

(*Фернандо киради, Донна Мария уни кўрмасдан чиқиб кетади. Эмилия ўгай онасининг орқасидан чиқаркан мантильяси¹ остидан хат ташлайди. Унинг орқасидан қараб қолган. Фернандо, ердан хатни олади.*)

Фернандо (*хатни очиб ўқийди*)

«Отам севгимиз ва сенинг менга уйланмоқчи бўлганингдан хабардор эканини эшитдим. У сенга шу тўғрида гапирса керак. Худо ҳақи, у блан гаплашганингда

¹ *Мантилья* — хотин-қизлар елкага ташлаб юрадиган енгсиз калта кийим.

қизишма; агар шундай қилсанг. иккаламиз ҳеч вақт
бахтиёр бўлолмаймиз».

Бу талабинг катта, Эмилия!

(Жимлик)

Ақлга сиғмайди, бир тентак, ҳиссииз...
Қиз эса нақадар латиф ва дилдор.
Ғалати нарсадир бу табиат ҳам!
Эмилия!.. Йўқ, йўқ, унга қиз эмас —
Ташаккур-чи, дерлар, — ташаккур қани!
Нима учун экан, кимга ташаккур?
Қуйи табақадан туғилганимни
Ҳар куни юзимга солиб туришлар,
Руҳан ўзимдан паст одамларга ҳам
Та'зиму итоат қилдирганлари,
Ёки ҳар кун еган бир бурда ноним
Миннат бўлиб, мудам ногинч дилимни,
Тилгани учунми айтай ташаккур?
О, бундай заҳарли та'надан кўра
Очдан ўлганим ҳам яхшироқ эди!
Ажабо, у нечук билган аҳдимни!..
Броқ, майли энди не бўлса бўлсин,
Ҳатто Эмилия учун бўлса ҳам.
Энди ҳақоратга тоқатим йўқ, бас! —
Севги голиб чиқар... аммо кейинроқ...

(Алварец аста кириб, юмишоқ креслога ўтиради)

Фернандо

Қандай кибри-ҳаво, гўёки бунда
Ўтмиш нарсаларнинг руҳи мужассам.

(Портретларга қараб.)

О, қани, сиз айтинг, буюк одамлар,
Донолик бор сизда, қувват етарлик,
Зах тобутда кўпдан чириган, ҳиссииз,
Сезгисиз мурдалар, наҳотки наҳот...
Мендан тортиб олар Эмилиямни?
Ақлимга сиғмайди, қизиқ! Наҳотки,
Ўлик одамда ҳам хурофат бўлса!..

А л в а р е ц

Фернандо! Сен менга куёв бўлмоқни
Хавас қилибсан деб эшитиб қолдим.
Ақлсиз! Онт ичдим эзгу ном блан,
Менга куёв бўлмоқ фикрингнинг ўзи,
Шуни бил, азизим, ўлимдан оғир
Ҳақоратдай бўлиб тушмоғи керак.

Ф е р н а н д о

Истардимки, менга тушган бу таҳқир
Ювиб ташлай олса сизнинг...

А л в а р е ц

Ўз устимга тушган таҳқирни дейман!
Яхши тингласангчи сўзни, эсипаст!..

Ф е р н а н д о (истехзо блан)

Бировга умрида бир яхшилик қилиб,
Шундан бери уни ҳар кун юз марта
«Эсипаст, аҳмоқ» деб таҳқирлай олса,
Нақадар бахтиёр бундайин одам!

А л в а р е ц

Эслагин ўзингнинг ким бўлганингни,
Шу кунгача боқдим сени ўғлимдай,
Аммо барча ишлар энди ўзгарди —
Бу уйга қаёқдан тушиб қолдинг сен.
Қайта сўзлаб берай аслингни сенга:
Уйланган кунимдан кўп ўтмаганди,
Бургосдан қайтардим хизматкор блан,
Оқшом эди, тоғнинг баланд чуққилари
Қуюқ туман блан қопланган эди.
Гўристон устидан, ойнасиз кўҳна
Унутилган черков ёнидан ўтдик.
Гўдак ингалади пиллапояда —
Заиф бир болани топдик, — сен эдинг.
Уйга олиб келдим, боқдим мен сени,

(истеҳзо блан)

Аммо нима учун ташлаб кетганлар,
Ота-онанг кимдир — худо билади! —
Зотан менга улар керак ҳам эмас.

Ф е р н а н д о (ҳайратда)

(Ўз-ўзига)

Ҳа, шундай, бутунлай унутилган етим!..
Тангрининг шу қадар кенг оламида
Ўзинга меҳрибон топаолмайсан!..
Сут эммай ўсдим мен она кўксидан,
Тиззасида ухлаб ором олмадим.
Мени ёт бир товуш тилга ўргатган,
Бешигим тебратган аллалар айтиб.

(Жимлик)

(Уёқ-буёққа юради, кейин яна тинчланади.)

А л в а р е ц

Нега ғамгин қолдинг! Бас, ҳол шу экан,
Қизимни олмогинг ма'қул бўлурми?
Олийзот испанлар бу ҳолни кўриб,
Нималарни айтмас менинг ша'нимга?

Ф е р н а н д о

Улар сўзлаб-сўзлаб, яна тинчирлар.

А л в а р е ц

Қадимий олийзот оила блан
Кўчадан топилган одам бирлашса..
Йўқ, йўқ, тинчимаслар, бизнинг томонда
Эшитилмаган бу гап.

Ф е р н а н д о

Рост тинчимаслар,
Чунки у кишининг улардан кўра
Тубан эмаслиги ма'лум бўлажак.
(Алварец портретларга яқинлашади.)

А л в а р е ц

Мана бу ҳам менинг азал аждодим.
Истиқомат қилмиш шоҳ саройида.
Буниси муқаддас инквизицияда
Олийзотлар блан хизматда бўлмиш.
Унинг хизматлари ёзилган бунда:
Гулханда ёндирмиш уч минг динсизни,
Уч юзтасин турли азобга солмиш.

Ф е р н а н д о (*изтеҳзо блан*)

Буниси муқаддас мард экан, шаксиз,
Эзгулар сафига қирар албатта?

А л в а р е ц (*бепарво*)

Йўқ ҳали!.. Мана бу ҳарбий кийинган,
Бўрки қизил патли, мўйловдор киши
Денгиз флотини бошқарган бир вақт,
Бадбахт инглизлар жангида ўлди.
Бу ўн беш сиймо ҳам менинг аждодим
(Қўярлар мени ҳам шулар ёнига
Наслим олий бўлар, худо хоҳласа);
Қўшилмоқ бўлибсан шулар сафига —
Қани сенинг отанг, қаерда онанг?
Бирор саёқ-дайди пасткашдир балки,
Балки бирор бахтсиз бузуқидир, ё
Ундан ҳам баттардир, не дейсан, қайсар?
Аслингни кўрсатиб исботлаб берсанг,
Шундагина кўнглим тинчланар, билгин.

Ф е р н а н д о

Агар тинчлатмоқчи бўлсам мен сизни
(*қўлини ханжарига яқинлаштириб*)
Буни исботсиз ҳам қилаолардим.

А л в а р е ц

Ўзингни унутиб қўйибсан, саёқ!
Қандай тинчитасан мени, кўрсатчи!
Бўлмаса чорчўпга михлаб ташлайман,

Папа пайгамбарнинг ноиби, бу рост,
Худди шундай ростдир менинг сўзларим!...
Қандай қилиб мени тинчитасан, айт!
Ташланди, найрангбоз, шўрлик, унутма,
Испанли дворян дейдилар мени.
Бундай тақдир учун судга бераман,

(депсиниб)

Кўрдингми отам-у бобом ким менинг?
Сенинг отанг қани? Кўҳна мазорга
Сени ташлаб кетган ўша онанг ким?
Христиан она бундай бўлмайди.
Жуҳуд бўлса керак — жуҳуд авлоди,
Ювош бўл яхшиси, сени кечирай!..

Фернандо (безовта бўлиб)

Тинглагил, Алварец! Энди, бундан сўнг
Менда заррача ҳам ҳақнинг қолмади!
Ҳурмат, миннатдорлик кутмагин мендан
Соф қон оқар эди бунгача танда;—

(Бир минут жимлик.)

Мана шу ханжарим, кўп билгинг келса,
Мана шу тинчитар сени, Алварец.

А л в а р е ц

Йўқол, йўқол, тезда менинг ҳовлимдан!
Қизим ҳам, ўзим ҳам халос бўлайлик,
Шарпанг кўринмасин атрофимизда,
Агар қизим блан махфий суҳбатни
Хаёл қилакўрсанг, Мадрит ҳурмати.
Бобом ҳурматига онг ичаманки,
Бунга қонинг блан жавоб берасан.

Фернандо

Сен қонимни сўнгги томчисигача
Ичсанг ичаоласан, аммо номус-чи...
Номусни олмоққа кучинг етмайди!

А л в а р е ц

Йўқол! Аҳмоқ! Нонсиз қолган чоғингда
Менинг деразамнинг тагига келма.
Қувлаб юбормоққа буйруқ қиламан.

(Четга)

Кўп ярамас бўпти бизнинг Фернандо!..

Ф е р н а н д о

О! Дўзах ва осмон! Майли, яхши қол!..
Лекин бирор ишга қарор қилсам-чи,
Узингга эҳтиёт бўлгин, Алварец!..

(Ғазаб ичида югуриб чиқиб кетаркан эшик ёнида ру-
ҳоний Соррини блан тўқнашади, лекин уни танимай
ўтади. Соррини бир нафас ҳайратда қолиб, кейин та'-
зим блан уйга киради. Алварец уни қувонч блан кутиб
олади).

А л в а р е ц

О, салом сизга, тақсир Соррини!

(У ўз ташвиши блан бўлиб, олдин уни кўрмай турган
эди.)

Тангрим эзгу-зоти, ҳолингиз қалай?

С о р р и н и (муғомбирлик блан та'зим қилади, кўзини
кўкка тикади.)

Кечиринг, мен унга ожиз қул, холос,
Ва сизнинг камтарин хизматкорингиз,
Бунда аллақандай шов-шув эшитдим?
Ҳатто кирганимда та'зим қилмасдан
Қимдир қутургандай югуриб чиқди.

А л в а р е ц

Асранди ўғлимни уйдан ҳайдадим,
Уни аллақачон қувмоқчи эдим.

Соррини

Мен ҳам буни кўпдан сезган эдим;
Безовта қилмайин дегандим сизни...
У бир хаёлпараст, ўйлари бебош,
Юраги оташин ва ўзи саёқ.
Бу каби одамлар хизматга эмас
Буйруқ бериш учун яратилгандир.
Улар биздек эмас, фақат мана биз
Ҳар куни тупроққа минг бор бош эгиб
Ҳақирлигимизни сезмоқ истаймиз.
Савобли ишларга доим интилиб,
Ўздан гуноҳларни ювмоқ бўламиз.
Нима қилди ўзи, билсам мумкинми?
Балки у черковга, шоҳга қаршидир?
Билсам ёмон бўлмас...

А л в а р е ц

Ўзи бир фақир.

Соррини

Фақирми?

А л в а р е ц

Ҳа, шундай, мен уни, ахир,
Чақалоқ чоғида кўчадан топдим.

Соррини

Ундай одамларни афв этув яхши,
Тангри жазолаган уларни кўпдан.

А л в а р е ц

Иўқ, сизга айтайин унинг қилмишин...

Соррини (бир четга)

Ҳамён тўлдиришга пайт келдику-я,
Афсус, бу одамнинг киссаси қуруқ.
Дунёда ҳар нарса қўлма-қўл экан

А л в а р е ц (сирли бир қиёфада)

Ҳали бола экан, қизим иккисига
Бирга ўйнаш учун рухсат этардим.
Улар ўйнайверди, мен ҳам бу ҳолдан
Ёмон оқибатни кутмаган эдим.
Ба'зан ҳол сўрардим — ўйнаяпмиз дерди.
— Қандай ўйин?— дердим, «Севги ўйини».
Ўйин деб қумридай ўпишардилар.
Улғайганда бундай қилиқлари
Адабсизлик бўлиб туюлди унга.
У шу ўйинларни давом этдириш
Хаёлида бўлди доимо.
Ба'зан сезиб қолдим — ҳатто қизимга
Ўйланиш ҳақида ўйлай бошлади.
Менинг жоним чиқди, тақсир Соррини,
Ўзингиз англайсиз, ўшандан буён
Унга беихтиёр дағал бўлдим мен.
Ахир, нима қилай, гўдаклигидан
Уни паноҳимга олган эдим мен.
Мана йигирма йил мен блан турди;
Худди тўнғичимдек... яқинда яна
Изҳор этмоқчийдим оталик меҳрин,
Броқ хотинимдан унинг Эмилияни —
Сўрамоқ бўлганини эшитиб қолдим...
Сиз мени биласиз, кексаман, аммо
Жаҳлим жуда ҳам тез, шунга қарамай,
Унга маслаҳатлар бериб кўрдим мен,
Муҳим сабабларни санаб кўрсатдим.
У қўпол гапирди, шунинг учун ҳам
Охири уйимдан қувиб чиқардим.
Энди бирорта ҳам христиан зоти
Кўрмас остонамда унинг оёғин.—
Бундан кўнглим тўқдир...

С о р р и н и

Хўш, қизингиз-чи?

А л в а р е ц

Ибодатхонада хотиним блан,
Балки уни дуо қилаётгандир.
Айтгандай, бебошга нечук йўл бердингиз —
У сизга таъзим ҳам қилмаган бўлса?..
Нега шунда ушлаб, у адабсиздан
Тегишли ҳурматни талаб қилмайсиз?

С о р р и н и

Кўрларга йўл бермак фарздир бизларга!

А л в а р е ц

Нега кўр бўлсин у? Икки кўзи соғ,

С о р р и н и *(нафрат блан жилмайиб)*

Сиз менинг гапимни англамадингиз;
Ҳали соч-соқолга оқ тушмас экан,
Ҳали юзлар гулдай қип-қизил экан,
Кўзлар ёрқин экан манглайда ҳали,
Юрак ҳар нарсадан — шодлик-севинчдан,
Севгидан, умиддан, ғамдан-у рашкдан —
Қалтирай бераркан, одамда ҳамон
Ҳирслар, мудҳиш ҳирслар бўлаверади;
Улар ҳам ҳамавақт одам кўз олдин
Қора булут каби тўсаверади.
Бахтсизнинг дилида ўша булутдан
Чақмоқлар чақади, бу жуда аянч,
Бундайлар кўр бўлур, Фернандонгиз ҳам
Шулар жумласидан — мен тўғри қилдим.
Мен унга йўл бердим, броқ ўйламанг,
Мен қўрққанлигимдан қилмадим буни..
Бойиси бўлмаса баҳслашиб турмоқ
Ному мансабимга тўғри келмайди.
Сизга мақулдирки, мана бу крест

(крестни кўрсатиб)

Тавози' қилишга ўргатар мени.—
Крестга михланган ўша эзгу зот

Мен учун бир ибрат бўлмоғи керак.
Бурчим адо этдим мен бақадриҳол!
(Сорринининг хизматкори хат олиб кириб, хўжайинига
беради.)

Хизматкор

Тақсир Соррини! Манг, фақирадан хат,
Кетишингиз блан уйга келди у.

Соррини

Қимдан экан бу хат,— қандай зарурат?

Хизматкор

Фақира, сиз уни шу кеча уйдан
Қувиб эдингиз-ку...

Соррини (сўзини бўлиб)

Яна кел девдим.

Хизматкор

У хотин кўп аянч, тақсири а'зам,
Зорини эшитиб йиғлаб юбордим.
Олти боласи бор, жулдур кийимда,
Бир бурда нонга зор, на бошпана бор.
Уларнинг инграши янграр қулоқда
«Онажон! Нон, нон бер, она, нон!» дерлар.
Рост айтсам юрагим арзиқиб кетди.

Соррини

Бас қил, кўзларимга ёш келаётир!..
Унутилган, қаровсиз фақир оилага
Шафқат қилгил бироз, эй парвардигор.
Ожизнинг дуосин тинглагил зинҳор.

(хизматкорга)

Беш танга пул бергин менинг номимдан..
(Хизматкор унга тикилиб туради. Соррини унга
яқинлашиб, паст овоз блан.)
Бир танга берсанг бас!..

Хизматкор

Раҳмингиз келсин!..

Соррини (*Дебсиниб баланд товуш блан.*)

Нима? Қўп дейсанми? Биз учун ҳеч вақт
Яхшилик қилишнинг ниҳояси йўқ...

(*Хизматкор изза бўлиб чиқиб кетади.*)

Алварец

Сизга қойил қолдим, авлиё ота.

Соррини

Оҳ, бас қилинг энди, эшитмоқ оғир,
Мен энг ночор, шўрлик гуноҳкор.

Алварец (*деразага қараб*)

Ана хотиним ҳам ибодатдан қайтди,
Ана Эмилия, қўлида тасбиҳ.

Соррини (*бир четга*)

Келаётир дилбар! Майли яшнасин,
Қариликдан музлаб қолган кўксимга
Заррача учқунин тушурса ҳам бас,
Сўнгра қўлларимдан тез қутулолмас.
Ниқоб блан юрмоқ менга оғир, лекин,
Мартабам бор менинг, ха-ха-ха-ха-ха!

(*Эмилия блан Донна Мария киради*)

Қандай бахтиёрман мен, о Алварец!—
Гўзал Марияни, ҳамда бегубор
Эмилиянгизни кўраётирман!
Худонинг бу қадар ин'оми сизда!—
Агар бошпаноҳсиз қолсангиз ҳам сиз
Тақдирдан нолишга ҳақингиз йўқдир.

Алварец

Қизим Эмилия, Соррини отага.
Сенинг муҳаббатинг ҳақида айтдим.

Эмилия (*қизариб*)

Отажон!

А л в а р е ц

Сен жим тур, авлиё ота
Севгининг зарарин исбот қилмоқчи.
Сен унга қулоқ сол, яхши диққат қил,
Сўзлари ҳавога бекор кетмасин.
Кўнглинг йўлдан озиб, бебош бўлибсан,
Не истагинг борин ўзинг билмайсан.
Севгининг даҳшатин тингла отадан.

С о р р и н и

Меҳрибон отангиз рухсат бераркан,
Тажрибасиз қизни энг тўғри йўлга
Бошлаб юборишга ҳар вақт ҳозирман.
У йўлда гуллар йўқ, тикан бор, лекин
Бизни шод қилучи манзил шу йўлда,
Одамнинг бир зумлик та'бига қараб
Ё ғамгин туюлар ўтмиш ё хушнуд.
Демак энг муҳими келажак экан;
Яхши оқибатга келишчун ҳар вақт
Усул танлаш керак, — қўрқ Фернадодан,
Ҳийла қуради у, алдайди сени,
Агар уйланмоқчи бўлган бўлса ҳам,
Фақат бойиш учун шундай қилади.

А л в а р е ц

Барча ўликка жон кирса кирарки,
Бу ишнинг бўлиши ҳеч мумкин эмас.

С о р р и н и

Ундай деманг, бўладиган ҳол,
Аммо, Эмилия, сиздан ўтинай,
Оташин севгидан сақланинг ҳар вақт.
Балки муғомбирлик қилар Фернандо?
Бир ҳикоя айтай, ҳали муқаддас —
Инквизиция ҳукмронлик қилган давр эди.
Мадритда юз берди ушбу воқиа.
Бор эди бир қизнинг ошиқ йигити,
Чиройли, ақлли, навқирон эди.

Анча вақтдан бери, ўша гўзални
Севиб юрган эди бу жўшқин йигит,
Қиз бир вақт ёрининг кўп важлар топиб
Четлашаётганин сезабошлабди.
Нозларидан шодлик тополмай йигит
У қиздан тобора безабошлабди.
Қизнинг гулгун бўлиб ясанишлари
Уни ҳеч ўзига тортмай қўйибди,
Қиз нарса бу ҳолни сезмай қоларми?
Унинг бор ҳаёти шунда-ку, ахир!?
Рашк унинг кўксига илондай кириб,
Аламли юрагин тилабошлабди...
Энди кўп чўзмасдан айтақолайин,
Заҳарлаб ўлдирди севганини қиз.
У марҳум бечора испан йигити
Инквизициянинг котиби эди.
Шунинг учун ишлар қонуний бўлди;
Жиноятчи қизга жазо берилди.
Мулклари черковнинг вақфига ўтиб,
Ғамдан ўлиб кетди у бечора қиз!

(Ўтирганлар титраб кетади)

Мана ишқ оқибати!.. Ҳайиқ, Эмилия!
Бизнинг юрагимиз мисоли копток,
Тоққа аста қўйсанг юмаламайди,
Сал туртдингми, ортидан шамолдай учиб
Югурганингда ҳам тутаолмайсан.
Айтганим тўғрими?

А л в а р е ц

Жуда ҳам тўғри.

Ўша бахти қаро гуноҳкор қизга
Мутлақо ҳаққоний жазо берибсиз,
У муқаддас жойнинг котибин заҳарлаш?!
Ўлим азобига лойиқ албатта.

С о р р и н и

Йўқ! Мен сра ундай демоқчимасман.

(Эмилияга қараб қўйиб)

Раҳмдилман, аммо жазо ҳукмини

Имзолашга мени мажбур этдилар.
Имзо чекар экан шу бармоқларим,
Совуқ титроқ босди бор вужудимни!..
Дун'ёда ҳокимнинг ёзмиши шу-да!—
Ҳаммамиз ҳам одам; даволалмасак
Бебош эҳтиросу ҳаяжонларни;
Унда афв этишга мажбурмиз барин.

Д о н н а М а р и я

Мен аввал ҳам шундай ўйлардим.

А л в а р е ц

Бу ҳақиқат, ахир!

С о р р и н и (*қувониб, четга*)

Мендан кўрқдилар!

Э м и л и я

Рухсат этсанг, ота, бир саволим бор:
Нима демоқчисан бу гаплар блан?

А л в а р е ц

Фернандони энди кўраолмасанг,
Йиғлаб-сиқтаб юрма демоқчи эдик.
У кўполлик қилди бугун менга ҳам,
Мен уни уйимдан ҳайдадим буткул.
Яширни кўришмоққа уришиб юрсанг,
Хўрланган отангдан шафқат кутмагил,
Совгингни мен майли афв этайин,
Узинг тузатарсан бу айбингни.

С о р р и н и

Совгинни унутсангиз энгил тортасиз,
Гўзал Эмилия, тинчланақолинг.

Э м и л и я (*кўзига ёш олиб*)

Шунча қилганингиз етиб ортарди,
Нега яна мени маохаралайсиз?

(*Йиғлайди.*)

*(Эмилия кўзини рўмол блан бекитиб чиқиб кетади.
Ҳамма ҳайратда.)*

Соррини

Қаттиқ тапирдингиз, азиз Алварец!
Уйланмаган зарба кўпинча шундай
Емон оқибатга олиб келади.

Алварец

Э! Ҳеч зарари йўқ. Соррини ота,
Барибир бир маҳал очмоқ зарур-да,
Тез бўлгани афзал...

Соррини

Ҳар вақт эмас.
Биласизми, қиз бола — гулдир,
Уни сал эгсангиз синиб кетади.

Донна Мария

Таомга майлингиз борми, азизлар?

Соррини

Илоҳий таомга сазовор одам
Дун'ё таомидан тасалли топмас.
Раҳмат, хайр-хайр, гўзал Мария!
Сизга ҳам хайр энди, ҳурматли дўстим.
Худонинг раҳмати ёғсин бу уйга,
Қизингиз юпаниб қолсин эртароқ.
У юпанса керак, ха, ха! Хайр!

(Та'зим қилиб чиқиб кетади)

Алварец

Истаган маҳалда марҳамат қилинг,
Эшигим дилимдай очиқ сиз учун.

(Та'зим қилади)

(Сорринини эшиккача кузатиб қўядилар)

О худога шукур! Шу қадар мўмин,
Нима дейишингни билмайсан киши.
Тилда ҳар нарсани ма'қул дейберган

Шундай кишилардан ўзим кўрқаман.
Жаҳли келганда ҳам афв сўраб бўлмас?
Афтидан, ҳаммадан рози кўринар,
Аmmo хафалашган ҳар одам блан
Ярашаоламан истаган чоқда!..
(Ҳаммалари кетадилар)

И К У Р И Н И Ш

(Тун. Боғ. Чап томонда болохона ва ундан боққа тушиладиган
зинапой. Эмилия болохонага чиқиб ўтиради. Дарахтлар тепаси-
да ой балқиб турипти.)

Э м и л и я

Ҳаммаёқ жим! Фақат қалбим нотинч:
Қадр билмас экан!— Ундан ўтиниб
Бироз сабр қил!— деб сўраган эдим.
Наҳот, менинг учун шуни қилмаса?
Наҳот, унинг учун отамнинг сўзи
Менинг севгимдан ҳам афзалроқ бўлса?
Ким тасалли берар энди кўнглимга...

(*жимлик*)

Қаҳри қайнаб турар!— Эҳ! Угай она!
Ана бу диндорчи! Мен қаёқдан ҳам
Бундай одамларнинг ичида қолдим!..
Сўнгги учрашувда бўлса ҳам бизга
Нур сепалсайдинг, о, хусндор ой!
Ё Фернандо мени севмай қолдими,
Бўлмаса келарди видо'лашгани.
Унинг тажанглигин кечирар эдим,
Нега келиб мендан афв сўрамас?
Отамдан кўрқди у, шуниси ҳам бор!
Қани боғ ичига тушиб кўрай-чи!

(*Болохонадан тушади.*)

У ерда кимдир бор! Юрагим ўйнар.
Нимадан ҳам кўрқай: мен ёлғизман-ку..
Қим у? Анов ерда титрайди соя,
Оҳ! Ё худо, кутқар! Қаерга борай!..

(*Овоз эшитилади*)

Эмилия!..

Э м и л и я

Оҳ, Доминго, қутқар!

Евуз арвоҳмисан?

(Қўрқанидан нима қилишини билмайди)

Ф е р н а н д о

(қора плашч кийган ҳолда пайдо бўлади)

О, Эмилия!

Товушим даҳшатли туюлар сенга...

Сен қўрқдинг!

Э м и л и я

Йўқ! Қани, кел, ўтирайлик!

Мен титраяпман!..

Ф е р н а н д о

(унинг қўлидан ушлайди)

Ҳа, титраб кетдинг.

Нега мен қўрқитдим сени бу қадар?..

(Скамейкага ўтирадилар.)

Э м и л и я

Қани нима дейсан?

Ф е р н а н д о

Хайрлашгали келдим,

Хайрлашгали келдим! Бу сўз мен учун —

Аламли туюлар биринчи бора...

Хайрлашадиган кимсам бўлмаса,

Мен балки бахтлироқ бўлардим дейман...

Сен ўксиб йиғларсан — менга азоб бу...

Э м и л и я

Ўзинг гуноҳкорсан! Илтимос қилдим,

Сен рози бўлмадинг, ким айбдор, ким?

Ф е р н а н д о

Йўқ! Уддалайолмадим, онт ичаман, йўқ!

Фе'лимни билардинг — нега ҳам ёздинг?

Менга та'на қилма, бўлар иш бўлди...
Та'на қилма, айбимга иқроф бўлишим!..
Менга жуда огир ўзинг биласан!..

Э м и л и я

Қаерда яшайсан энди, Фернандо?

Ф е р н а н д о

Қаерда! Қаерда яшаш?..
Сен жуда даҳшатли сўзни эслатдинг!..
Нега керак эди бундайин савол?
Сенга аён бари, на дўстим бор менинг,
На қардош бир кишим ва на ош'еним.
Гадо ҳам бемалол нон тилай билар,
Менда бу ҳунар ҳам йўқ, Эмилия,
Ўйлаб кўр: дун'ёда фақат бир ўзинг
Мени севганингни айтдинг, Эмилия.
Бутун фикри-ёдим, орзуйим ўзинг.
Туғишганим, дўстим — бари, бари сен!
Биз мағруримиз шу блан жоним,
Бир-биримиз учун туғилганмиз биз.
Сенсан бу қалбимнинг сўнгги умиди,
Наҳот, худо шунча шафқатсиз экан,
Сўнгги умиддан ҳам маҳрум этсая!

(Жимлик.)

Э м и л и я

Кечаси қиз нарсага эр киши блан
Ёмон дейишади ёлғиз ўтириш...

Ф е р н а н д о

Мен блан ўтиришдан, кўрқма ҳечқачон.

Э м и л и я (бўйнидан қучиб).

О! Азизим, кўнглим шунчалар хира!
Юрагим ўрнида кўрғошин бордай!..
Бу сўнг учрашувни эслаган пайтда
Шафасим бўғилар, кўзёшим тинар...
Гоҳо мен отамнинг келиб қолишидан,

Айрилиқ чоғидан жуда қўрқаман...
Даҳшатли фикрлар чулғайди мени,
Шу кеча туш кўрдим, сен гўё мени,
Пичоқлаб ўлдиришга қасд қилганмишсан...

Ф е р н а н д о

Бас! У тинч ойга боқ! Нақадар гўзал!
Булут парчалари ўрабди! Ой! Ой!
Қанча ҳис-туйғулар қўзғайди бу сўз,
Ўтмиш ҳам келажак бари шунда жам!
Ким ўйлагандирки, дилбар Эмилия,
Ёдингдами — тоғда... дар'ё бўйида...
У ширин дамларга гувоҳ-ди шу ой,
Видо'ни кўрар деб ким ўйлаганди!
Яна бир қарагил, гўё Армида!
Туннинг нуқра каби осмони бўйлаб
Сирли қал'асига қайтиб келмоқда.
Севги блан ёнган саркардалардай
Булутлар шошади унинг ортидан.
Дилбарга боққанда юзлари порлар,
Рақибга боқсалар бирдан юзларда
Рашкнинг хиралиги пайдо бўлади;
Аламдан қорайган қалпоқларида
Қуш патлари бирдан қалтираб қолар,
Уша кеч бизда ҳам шундай бўлганди,
Аммо, булут эмас, одамлар эди,
Улар қаторида сен бўлмасанг гар
Ла'нат айтар эдим ҳаммаларига...

Э м и л и я

Ўзингга-чи, сен ҳам одамлардан-ку?

Ф е р н а н д о

О, мен ўзимни ҳам ла'натлар эдим.

Э м и л и я

Нима учун?

¹ Гарбий Европа афсонасида жодугар гўзал аёлнинг исми.

Ф е р н а н д о

Чунки одамларнинг
Ишига нафратсиз қарай олмайман,
Қалбаки софдиллик блан бир-бирига
Ўвузлик қилади бунда одамлар,
Улар йўқлик сари интиладилар,
Олтин деб юраклар парчаланари.
Мен ўвузман, Эмилия, сенинг олдингда,
Унутолсанг мени, бахтли бўлардинг.
Келгусимга, заҳар ўтмишимга,
Ғамгин ҳаётимга ба'зан қарайман...
Шунда, Эмилия... кўксимга яқин,
Мени англайдиган бир зот тополсам,—
Жоним фидо бўлса шунга майлийди!—
Аммо! Бундай лаҳза келакўрмасин!
Мени севма, унут, жон Эмилия,
Фе'лимни биласан, унутгин... хўпми?

Э м и л и я

Нима бўлар ҳозир мен «хўп» деб қўйсам...
Уйламай сўзлама иккинчи марта...

Ф е р н а н д о

О, фариштам, севгинг ўтида
Жафо чекканимни сра билмайсан.
(Фернандо уни қучоғига олади, Эмилия ҳам уни
қучади).

Парвардигор берган бахт изтироби,
Кўп бўлса шу бўсанг изтиробидан,—
Жаннатдан бутунлай воз кечар эдим.
Монастирьга боргин, о, Эмилия!
Ҳаётдан беркин-да, ўшанда жон бер...
Ҳали йўлимизда кўп даҳшатлар бор...
Қошки танимаган бўлсайдим сени!

(Занг урилади)

Ярим тун!.. Алвидо!.. Бу қандай шарпа...
(жимлик)

Хароб бўлдик, югур!... Хато қилибман —
Занжирламай қўйиб боғ дарвозасин!

Э м и л и я

Қутқаз бизни ўзинг, эй парвардигор!
(Болохонага чиқиб, ўзини панага олади)

Ф е р н а н д о (ханжарини суғуриб)

Ким? Ниятинг мени кузатмак бўлса,
Яхшилик кутмагин!

(Ханжар блан ўсимликларни титади, қари яҳудий
қаттиқ қичқириб сакраб чиқади-да, тиз чўқади.)

М о и с е й

Шафқат қил менга!...
Испанда шафқатнинг борлигин кўрсат.

Ф е р н а н д о

Тентаклик... тингладинг — ўлишинг керак.
Ким юборди сени иқрор бўл тезда.

(Ханжарни бўғзига тирайди)

М о и с е й (тиз чўккан ҳолда)

Ҳеч ким.

Ф е р н а н д о

Елғон айтма...

М о и с е й

Шафқат қил менга,
Бир чолни беҳуда ўлдиришдан қўрқ;
(Оёғи остига ташланиб, тиззасини қучоқлайди)

Қутқаз мени... Мени қувишмоқдалар...
Худомиз бир, ахир, иккимизнинг ҳам...
Балки отанг бордир, мен ҳам отаман.
Ота ҳаққи учун қутқаз жазодан...
Инквизиция излайди мени.

Мулкимнинг ярмин ол... зинҳор беҳуда
Сочимнинг оқини қилма ҳақорат.
Савоб бўлар сенга... Бир ёш қизим бор,
Кимга куни қолар шафқат қилмасанг.
О! Шафқат қил! Шафқат!

Ф е р н а н д о

Қизинг ҳам борми?
Нима қилмоқчиман? О... йўқ! Жаҳонда
У қиздан бошқа ҳам етимлар кўп-ку.

(Плашч блан шляпасини Моисейга ирғитади)

Кий!... ва ортимдан юр — ғиқ десанг... ўлим!
Мен сени ўлимдан қутқазмоқчиман.

М о и с е й

Нечук!.. Нечук!.. Ростми?

*(Жимлик; яҳудий ҳайратда. Испан унга таҳқир назари
блан қарайди)*

Қуддус шариф блан онт ичаманки,
Христиан эмас бу одам!

(Плашч ва шляпани кияди)

Ф е р н а н д о

Нима дединг ҳозир... нима дединг, ит?
Менинг динимни сен ҳақорат қилма...
Юр!

*(Узоқда маш'алалар пайдо бўлади, бир четда одамлар
кўринади)*

М о и с е й *(ўзига-ўзи, аста)*

Борди-ю, тутиб берса-чи,
Агар...

Ф е р н а н д о

Маш'алаларни кўрдингми сен! Юр!..

ИККИНЧИ ПАРДА

І К У Р И Н И Ш

(Сорринининг уйида бир хона. Соррини саёқларни ишга солиш мақсадида зиёфат қилаётир. Икки стол атрофида бирнеча испанлар ўтирипти. Улар қичқирадилар, куладилар ва ичадилар, хизматкорлар май ташийдилар.)

І-и с п а н (саёқ)

Агар бу муқаддас инквизиция
Бизни боқиш учун қурилган бўлса,
Худо доим омон асрасин уни.
Мунофиқ бўлса ҳам бу Сорринимиз,
Ўзи анчагина меҳрибон одам,
Йиллар ўтиб, ахир, ақл кирса зора
Мунофиқлиги ҳам тузалиб қолар.

2-и с п а н

Сен кўр бўсан шекилли, ҳамма кўрлардай
Оқ блан қорани ажратолмайсан,
Шундай эмасми, а, ха! ха! ха! ха!

(ичади)

1-и с п а н

Ийбонтириб айтай, дўстларим, сизга
Авлиё отамиз жуда ёш ҳали.
Ўзи чол бўлса ҳам, кўнгли новқирон.
Хотинлар ҳали ҳам севади уни,
Ўзи ҳам севади қонунга хилоф!

3-и с п а н

Хотинлар ҳам уни биздек севар-да!..

1-и с п а н

Ҳа, сен уни ҳеч севмайсанми?

3-и с п а н

Тузук овқат берса яхши кўраман.
Броқ, бундай севги қорин тўйганда,
Чанқов босилганда ўтиб кетаркан!

4-и с п а н

Гаров ўйпайманки, бу Соррини чол
Яна бирор макр тайёрлаётир,
Яхшиликка эмас бу зиёфатлар,
О, эсингда борми: Педрони ўлдир,
Уйига ўт қўй деб, буюрган эди.
Ушандан олдин ҳам тоза боққан-да,
Айтгандай, яна ҳў Бургос гўзалин
Холасиникидан ўғирлаш куни...
Тоza ҳам қиёмат бўлган эди-да;
Ҳозир ҳам бир ҳийла қураётгандир!..

1-и с п а н

Бизга нима экан! Нон керак, ахир,
Бунинг устига у инквизицияда
Бизга ҳимоячи.

3-и с п а н

Ишратхонага ҳам
Бизни шерик қилса ёмон бўлмасди.
Бўлмаса ундаги ҳурлар сўлмоқда,
Сиқилиб қолгандир улар ҳам, ахир.

5-и с п а н *(нариги столдан қичқиради)*

Майнинг қани, келтир.

Х и з м а т к о р

Ҳозир, бирпасда...

5-и с п а н

Яна кутаманми! Э, авлиёнг блан
Ла'натларга йўлиқ икковинг бирга.

Х и з м а т к о р *(стакан узатади)*

Мана, май, марҳамат.

5-и с п а н

Сув қўшилган, қўланса,
Йўқол-майинг блан, йўқол шарманда!..
(*Стаканни ерга уради, май 2-испаннинг устига
тўкилади.*)

2-и с п а н (*қизиққонлик блан*)

Ҳей, эҳтиёт бўл! Кўзингга қара!
Бунинг учун бизда дўппослайдилар.
5-и с п а н (*ўрнидан дик этиб туради*)
Сенга нима керак!

2-и с п а н

Айтаяпманки,
Эҳтиётроқ бўлсанг яхши бўларди.
Бунга унамасанг
(*стулни кўтариб*)

Мана бу блан
Ҳисоб қилишайлик, иштаҳанг қалай?..

5-и с п а н

Қасам'ёд қилайки, тирик қолмайсан,
Тилгиңангни узиб... оч қолган итга
Нонуштага элтиб ташлайман, қара!
(*Ханжарини олади*)

Кўрсатиб қўяман!
(*Унга ташланади.*)

3-и с п а н

Сабр қилнигин. (*Бошқалар ажратишади.*)
Ханжарингни қўйгин, столни ташла.
Якка қиличбозлик қилиб қўяқол.
Секундантлар десанг бизда етарлик.
(*Жанжаллашаётганлар қиличларини суғуриб,
юзма-юз турадилар*)

Бошлайверинг, қани!

(бошлайдилар)

Қизишманг фақат,—
Сенинг нега жаҳлинг чиқади?—
Сен бўлсанг кўп яқин келаётирсан...

2-и с п а н (туҳтаб)

Санчдим.

5-и с п а н

Йўқ!..

1-и с п а н

Менга қаранглар,
Қон чиқиши блан иш тамом бўлсин.

5-и с п а н (ҳамла қилиб)

У ҳаёти блан жавоб беражак.

1-и с п а н (4-нчига)

Ҳовлиқма бўлса ҳам, анча довурак.

*(Иккинчи испан чекинади, униси ҳамла қилиб келади
ва бирдан елкасидан яраланади, уларни ажратиб
қўядилар.)*

3-и с п а н

Биродарлар, бўлди — энди ярашинг!

4-и с п а н

Жангдан сўнг албатта сулҳ бўлиши керак.

5-и с п а н

Ҳа, майли, мен тайёр... ютдинг, биродар.

2-и с п а н

Демак, биз қайтадан биродарлармиз.

5-и с п а н

Аммо, агар мени тутмасаларми,
Ва'дамни бажарган бўлар эдим мен.
Балки тилингни ҳам итлар ер эди.

(Соррини киради, ҳаммалари унга та'зим қиладилар.)

Соррини

Бу нима шов-шув?

4-и с п а н

Йўқ, биз жиндаккина
Шўхлик қилиб олдик, ҳурматли ота,
Аммо тинчлик блан тугади бари...

Соррини

Сизга шундай муҳим топшириқ борки,
Бажарган эмассиз бундай муҳимин.
Савол: Алварецни танийсизларми?

Ҳ а м м а

Таниймиз.

Соррини

Хотини бор унинг.

Ҳ а м м а

Хотининими?

Соррини

Йўқ, йўқ. У хотинни алдаш керак фақат,
Қизни ўғирлашга ҳалал бермасин.
У ортиқ қаршилик қилмаса керак,
Чунки эри ўлгач, моли-дун'еси
Қизи йўқ бўлсагина унга қолади.
Хотин ҳам эрининг ўлимин истар,
Аммо ҳозирги гап бунга доир-мас,

Алвареднинг битта дилбар қизи бор.
Мен уни... албатта, бу сизга ма'лум,
Эски гап, такрорнинг ҳожати йўқдир.
Жуда ёқиб қолди менга ўша қиз.
Унинг ишқи блан тун-кун ёнаман.
Бутун хазинамни сизга берай, майли,
Фақат Эмилияни олиб келингиз.
Майли, заҳар қўлланг, даҳшат, ўт очинг,
Угай онасини ўлдириб ташланг,
Майли отасини, хизматкорларини...
Фақат испан қизин менга келтиринг.
Бу ишда энг порлоқ оқибатгача
Сирни пинҳон тутинг, азиз дўстларим,
Кейин умрингизда ҳечвақт кўрмаган
Зиёфатни... брок, ҳуш'ёр бўлинг.
Мен сизга ишониб катта сир айтдим...
Хиёнатдан қўрқинг! Сир берсанг, барингни
Инквизицияга тутиб бераман.

3-и с п а н

Уни мен биламан, қизин, хотинин...
Аммо унда яна Фернандо ҳам бор.
Унинг ўз уйида боқиб олгани...
У новқирон... майдонда кўрганман,—
Даҳшатли ҳўкизни кўтариб урган
У асло сотилмас... бўйсундириш ҳам
Осон бўлмас уни.

4-и с п а н

Ҳа, бу турган гап!
Яна у ошиқ-ку Эмилияга...

С о р р и н и (хотирлаб)

Фернандо ким ўзи!— А-ҳа, Фернандо!
Таниш исм каби туюлди менга.
О!... Қисматни қаранг! Икки кун аввал
Ақлсиз Алварец уни беҳуда
Ҳовлисидан қувлаб чиқарган эди.
Қўрқиш ярамайди... Аммо ростдан ҳам...
У билиб қолиши эҳтимол... мушкул...

У ис'енкор одам ишни бузса... йўқ!
Сиз аввал ўшани топиб, ўлдинг.
Сўнг Эмилияни ўғирлаш мумкин,
Онт ичаман! Жуда яхши йўл топдим!..

Ҳ а м м а (баралла)

Майли, сиз айтгандай бўлади, ота.

С о р р и н и

Хайр!.. Ишонаман мардлингизга.
(Саёқларнинг ярми кетади; Соррини ўз-ўзига)

Бирор ишни бўлсин, ё бўлмасин десанг,
Одамларга шундай ишонч билдиргин,
Иззати нафс учун улар бир зумда
Қийин орзуйингни адо этажак.

(Қолганлар ҳам кетади. Соррини юмшоқ
креслога ўтиради)

Инсондан устундир олтин!.. у блан
Инсонни айблай, оқлай оламиз,
Ҳечқандай қўрқувсиз гуноҳ қилиб, сўнг
Яна жаннатга ҳам кираоламиз.
Қўлимдан чиқолмас энди гўзал қиз,
Кеча кулгани-чун қасос оламан.
Менга инонавер, о мағрур гўзал,
Олдимда тиз чўкиб йиғлайсан роса...
Ҳали кимлигимни билиб оласан...
Чол ҳам ўз ишқини исбот этганда,
Кулмай, беихтиёр иқрор бўларсан;
Ишқ эмиш! Кулгили, бу қанақа сўз,
Нималар деяпман ўзимдан-ўзим.
Аммо ўч оламан мағрур кулгингчун,
Энг сўнгги қурбоним бўлсанг-да менинг...
Нега сўнгги бўлсин? Пулим йўқми ё,
Яна ўн йиллигин ололмайманми?
Бутун гуноҳимни ювомайманми?
Гуноҳ! Ха, ха, ха! У нима ўзи!
Дилдан ишонмагач, менга ҳеч гапмас.
Савоб иш қилмай ҳам яшай оламан.

(Бир тўда испанлар хурсанд бўлиб кириб келади,
улар гитара кўтарган қўшиқчини бошлаб киришади.)

Испанлар

Мана бир қўшиқчи ушладик йўлдан,
Бирозгина майлинг йўқми тинглашга?
Ўтмиш ва боболар ҳақида куйлар,
Бир тингламайсанми, авлиё ота?

Соррини

(қўшиқчини кўздан кечириб)

Ташаккур сизларга, дўстларим менинг,
Дунё сафолари, жўшқин ёшликнинг
Шов-шувлари менга энди ярашмас,
Кекса бошим блан санам олдида
Ерга тиз чўкмагим лозимдир менинг.
Ўзимнинг ҳам сизнинг гуноҳингизни
Кечиришни тилаб йиғлашим керак.
Чунки, подаси-ла яқдилдир чўпон.

(қаддини эгиб чиқиб кетади.)

5-испан (бир четга)

Сен бўлмасанг бизга яна ҳам яхши.

3-испан

Рост айтсам, менингча, бизнинг гуноҳлар
Унинг гуноҳи-ла тенглашаолмас.
Биз яшамоқ учун ёвузлик қилсак,
У фақат ёвузлик учун яшайди!

Қўшиқчи

Нима айтиб берсам мақул сизларга?

2-испан

Бас, биродар, ўтир, куйлай бошлагин!
Қўшиқ ўзи қайнаб чиқаверади.
Қўшиқни севаман; эшитганингда,—
Ёшлик кунларини ёдга тушураар..
Ўтмишнинг мақтови хўб чиройлидир

Кўзга ёш келади тинглашинг блан,
Сувдай тўкилади, қониб тингласанг!..
Қани чал-чи, қуриб қолган кўзёшлар
Ширин куйлар блан эриб кетсинлар.
Аччиқ хотирасиз, ғамсиз оҳангда
Қўшиқ айтган чоқлар ёдимга тушсин.

3-и с п а н

Ҳа! Ҳа! Яна қандай ноз-ишва бу.
Яна ўтиб кетган тентакликларми?
Яна шу жин урган хотираларми?

5-и с п а н

Хотинга ўхшамай ўл-э!

4-и с п а н (қўшиқчини кўрсатиб)

Тсс... Жим, жим.

1-и с п а н

Қани, қулоқ солинг, ҳозир, бошлайди!

БАЛЛАДА

Гвадьяна оқар ғулзор даладан,
Черков миноралари ялтирар унда:
Аммо ўтмишдаги бедин кофирлар
Отларин суғориб юрарди шунда.
Нариги қирғоқда, жуда баланд ерда
Битта мозор қуриб, қабр ўйганлар,
Унга христианлар ўз қўллари блан
Битта салла блан крест қўйганлар:

Бунга яқин жойда хонақоҳ бор эди,
У ерга монахлар келар эдилар.
Кеч кирганда улар шунда ўтиришиб,
Шодлик базмларин қураар эдилар.
Бир кун мана шундай базм пайтида
Хонақоҳ эшиги очилиб қолди.
Қуролсиз мусулмон кириб келди бирдан,
Ишрат қилучилар шошилиб қолди.

Мусулмон бош эгиб сўзлай бошлади:
«Мен энди салламдан воз кечдим,—деди.
Сиз ўз динингизга қабул қилинг мени,
Шарқнинг ҳурматига онт ичдим,— деди.
Сўзим сохта эмас, менга инонингиз,
Узоқ ўлкалардан келганман ўзим,
Севдим динингизни,— бутун ҳаётимни
Бир худога қурбон қилганман ўзим!»

Аммо монахлар-чи, бирдан ўраб олиб,
Унинг юрагига пичоқ солдилар...
Унинг бўйнидаги олтин-кумушларни,
Ўлганидан кейин, узиб олдилар.
Бема'ни кулишлар, ҳақоратлар блан
Тонг отганга қадар мазах қилдилар.
Қонли гавдасини тикка жар бўйига
Ёвуз қўллар блан ташлаб келдилар.

Уч кун ўтгандан сўнг мазор пайдо бўлиб,
Унга салла, крест қўйилган эди.
У қабрга, ўша, шарқдан келган киши
Илоҳий куч блан кўмилган эди.
Уша йилдан бери ой чиқмаган тунлар
Уша хонақоҳга мурда қатнайди,
«Динингизга мени олинг» деб қичқириб,
Ўзининг сўзидан ҳамон қайтмайди.
(Бирнечалар қарсак чалади.)

Испан

Жуда соз! Жуда соз!

Ҳамма испанлар

Раҳмат айтамин.

Балки май истарсан, эй моҳир машшоқ?

(Унга май берадилар, у ичади)

Қўшиқчи

Авлиёнинг... сизнинг соғлигингизга!

3-и с п а н

Биродарлар, қани, энди юринглар,
Гўзал ўлжамизни излаб борайлик...
Муқаддас Домизлик шафқат қилади,
Яшаш керак, ахир...: худо кечирар.
(Ҳаммалари хахолашиб чиқиб кетадилар).

И К У Р И Н И Ш

(Яхудийнинг уйида бир хона. Қимматбаҳо гиламлар тўшалган;
ҳар жойда сандиқлар. Устунга чироқ осиб, саҳнанинг узоқ
бурчагида икки яхудий аёл ипга гавҳар тизиш блан машғул,
кўриниш бой. Ноэми чиқиб, столга суялиб ўтиради.)

Н о э м и

Йўқ, иш блан машғул бўлолмайман,
Кўзим кўрмай қолди тўқиганимни.
Игна санчилгандек, бармоғим титрар!
Дуо ўқий десам тилим бормайди,
Бошласам сўзлардан адашиб кетиб,
Совуқ тер босади бор вужудимни
Гоҳо юзларимга ҳарорат қалқар,
Юрак сиқилади, юрак сиқилар!..
Кеча биров менинг азиз отамни
Улимдан қутқазиб келтирди уйга,
Бутун фикр-ёдим ўша йигитнинг
Гўзал сиймоси-ла банд бўлди бугун.
Биздан ноҳақ тортиб олган бахтининг
Барин парвардигор ўшанга берсин.
Насли испанлардан қадим бўлса-да,
Яхудийлар гўё одам эмасмиш,
Ахир, уларнинг ҳам пайгамбарлари
Муқаддас Қудусда тугилган экан.
Қизиқ! Биз уларнинг урф-одатин —
Қабул қилармишмиз, — ажабо, нега?
Ё улар сингари бир-бирларимизни
Ҳалокатга дучор қилмоқ учунми?
Итоаткорликни мадҳ этишади,
Қондошлик, муҳаббат, раҳм дейишади, —

Мана шу уларнинг қонуни эмиш.
Аммо ҳали буни кўрганимиз йўқ.

(Жимлик)

Улар ичида ҳам дхшилари бор!
Жумладан, кечаги нотаниш йингит,
Ҳеч кутмаган эдим мен бу ҳолатни,
Афсус, сра-сра кўрмасман уни.
Отам жонли қилиб тасвирлаб берди!..
Қомати келишган, донишманднамо,
Сақичдай қопқора экан сочлари.
Нигоҳи ўт, товши... менга нима фойда!
Нега болалардай хаёлга чўмдим?!

(Жимлик)

Зерикибман! Кўнглим бузилмоқда,
Худди бир кўнгилсиз мотам кунидай.
Қафасдаги қушдек типирчилар қалб,
Негадир отамдан дарак йўқ ҳамон?
Ёвузлар қўлига тушган бўлмасин...
Ёлғиз кун ўтказиш жуда ҳам оғир.
Ишим фақат қўшиқ, гавҳар саралаш,
Уни — буни ўқиш, кийиш, ечиниш,
Овқатланиш, уйқу... айтгандай шу тун
Ажойиб кўрқинчли туш кўрдим.

(Жимлик)

Фойдаси йўқ, ўйлар!

(Қишқиради)

Бувижон! Сора!
Бери кел-чи, Сора! Келақол тезроқ.

(Кампир киради)

С о р а

Севимли Ноэми, сенга не керак?
Ёки сочилдими дур...
Қариман, кўрмайман, кўзларим ожиз,
Сенга зарар қилса эҳтиётсизлик,
Менга ожизликдан кўп зиён, қизим!

Ноэми

Йўқ, мен гавҳарларни қўйиб қўйганман.

Сора

Нима учун! Бу ҳам ёқмадим!
Ҳарвақт рози эдим мен ёшлигимда.
Ҳозирги ёшларга ҳеч нарса ёқмас.
Нима учун чақирдинг?

Ноэми

Зерикиб кетдим-ку!.. Ўзим! Қасалман!

Сора

Қасал?

Бўлмаса докторга юборай тезроқ,
Жуда уста, таниш доктор бор эди...

Ноэми

Унчалик эмасман... йўқ керак эмас!
Фақат... шундай бироз та'бим хирароқ,
Нима иш бошласам қўлим бормайди,
Ўзим ҳам билмайман бунинг сабабини!..
Жуда зерикибман, ўтмиш ҳақида
Бир эртақ айтиб бер! Утир, айтиб бер!..

Сора

Хотирлолмаяпман, оппоғим қизим,
Кўрдингми? Ҳофизам шу қадар заиф.
Шунча эшитганим, кўрган, билганим.—
Бирортасин тўла ёдлай олмайман.

Ноэми

Шу кеча даҳшатли бир туш кўрдим мен,
Тушим та'бирини айтиб берасан.
Тушимда қандайдир қонга бўялган
Одам келган эмиш... У акам эмиш...
Броқ, мен кўрқмасдан қонларин ювдим,
Оғир яра кўрдим унинг кўксиди.
«Қара! Мен акангман» деди у тунда
Акамдан ҳам ортиқ туюлди менга;

Йиғлаб, дуо қилиб, худодан унинг —
Умрин узайтмоқни тиладим.
Аммо ўша йигит қаҳ-қаҳлаб бирдан
«Дуонгни тўхтатгил!— дея қичқирди.—
Мен акангман! Аммо ҳозирги вақтда
Тақдир қиладилар, билсанг, акани,
Яқинлашма менга, гўзал еврей қиз,
Мен аканг эмасман, христианман.
Мен сендан кулмоқчи бўлгандим, холос!»
Шундай деб у шошиб кетабошлади,
Плашчидан маҳкам тутдим, қўймадим...
Аммо қўлларимда қолди оқ кафан,
Мен уйқудан чўчиб уйғониб кетдим...

С о р а

Ростдан у ўзини аканг дедими?

Н о э м и

Бўлмагур гап! Менинг акам йўқ,
Ҳам энди ҳечқачон бўлмас!

С о р а

О, гапирма! Бунинг бўлиши мумкин!..

Н о э м и

Қандай қилиб, нега? Йўқ, мумкин эмас.

С о р а

Тингла қизим! Аканг *бор эди*.
Сенинг отанг шум тақдир блан
Инквизициядан қочаётганда,
Марҳум онанг блан иккиси бирга,
Йўлда ташлаб қайтган эдилар уни.
Қўрқиб акангни ҳам унутган улар,
Балки мендами деб уйлагандирлар,
Шундан бери уни ўлган ҳисоблаб,
Сенга билдирмасдан келар эдилар.
Балки, тириқдир у — билиб бўлмайти.
Худонинг қудрати беҳаддир жуда!

Н о э м и

Ох, Соражон! Йўқ, энди у ўлган!..
Даштда ўсган гулдай танҳо сўлгандир!
Аммо ҳаёт учун, менинг дилим-чун
Туғилган экан-у, афсус, о Сора,
Агар ўлган бўлса қандай бахтиёр,
Ўз қадрига у ҳам йиғламас мендек!
Ҳамон қувғин бўлиб, таҳқир этилиб
Ҳар ерда дайидийди қувғин наслимиз,
Ватан, тинчлик, ош'ён — бари бизга ёт,
Аммо уйғонармиз бирвақт бизлар ҳам!
Китоб шундай дейди, мен ишонаман,
Отам нима қилган христианларга?
Пули бор, қизи бор — бор бойлиги шу.
Аммо ватан топиш умиди бўлса,
Бутун бойлигидан кечар эди-ю
Уни кўролмаган шу қонхўрларга
Бутун пулларини бўлиб берарди,—
Чунки уларда ҳам меҳрибонлар бор.

С о р а

Ҳа, кечаги келган ёш испанличи,
Ўлимдан қутқазди, у Моисейни!
Отанг унга ҳам'ён берган чоғида
Оёқлари блан топтаб ташлади.
«Ит!— деди — ҳаётинг бунга арзимас!
Мен ёлланмаганман!» деди, ё худо,
Кечир унинг бундай жўшқин сўзларин,
Кечир, Исроилнинг заиф бир ўғлин
Ўлимдан қутқазиб қолгани учун!

Н о э м и

Кечир уни, танграм!

С о р а (даразага яқинлашиб)

Қандай гўзал тун!
Худди шундай ажиб, тун эди,
Севгида ёнғандим! О, Иосифим!
Ҳозир мени кўрсанг қўрқардинг, аммо,

У маҳал кўзларим дурдай ялтираб,
Пардай юмшоқ эди анор юзларим!
Оҳ, ким ўйлапти дейсан, Ноэми,
Бу юзларни бир кун ажин босар деб...
Умр... Умр...

Ноэми

Отам нега келмас!..

Сора

Қўрқинчли овоз! Бойқуш қичқиради.
Мең севмайман уни, бутун танамда —
Қоним тўхтагандай, товшин эшитсам...

(Эшик тақиллайди.)

Отанг бўлса керак! Жуда кеч келди.

Овоз

Тез очинглар! Очинглар тезроқ!

(Кашта тикиб ўтирган хизматкор аёллар эшикка югурадилар, эшикдан Моисей ярадор Фернадони бошлаб киради, Фернандо қийинчилик блан юриб киради.)

Моисей

Ёрдам беринглар, ҳай, Ноэми, Сора!
Қўрқув, толиқувдан азоб чекдим мен.
Қанча қони кетди... ла'нат ёвузларга!
Урин беринг унга, қон оқаётир!..

(Узун ёстиқни полга тўшаб, Фернадони унга ётқизадилар ва ҳолсиз бошини ушлаб турадилар).

Иброҳим пайғамбар шоҳид бўл, бу тун
Ўғлимни йўқотган тундан қўрқинчроқ.
У ўғилга ҳаёт бағишловдим мен,
Бу ўғил умримни қутқазиб қолди!..
Яҳудий тангриси, ё парвардигор!
Бегона бўлса ҳам, асрагил буни!..

Фернандо

Ким? Нега ла'натлар қотилларимни?
Улар яхши ният қилган-ку, ахир?
Улар мени ғамдан қутқазмоқчийди,
Меҳрибон бўлмасми ватандош деган!
Қўйинг...

(Бирдан уйғониб кетгандай)

Қаердаман? Ким бор ёнимда?
(Бошини кўтаради)

Мени қутқазганга ташаккур — ким у?..

Моисей

Сен уни яқинда ўзинг қутқаздинг,
У мана шу ерда, қувғин яҳудий,
Сенинг халқинг қувғин қилганди уни,
Гарчи ватанингда хор этилсам-да,
Сен қутқаздинг мени, бурчлиман сенга.
Мана, қизим, менинг нажоткорим шу!

Ноэми

(Тиз чўкиб, Фернандонинг қўлини ўпади.)

Қўлингни ўпмоқда яҳудий қизи,
О испан йигити...

(Қиз тиз чўкканича унинг қўлини ушлаб туради.)

Фернандо *(Моисейга)*

Нима дединг, кофир!

Юрт! Ватан!.. ҳаммаси мен учун пуч сўз.
Сра қиймати йўқ унинг мен учун.
Қардошинг, ош'ёнинг, дўстинг бўлган жой
Фақат шундай жойни ватан дейдилар;
Аммо бу дун'ёда на дўстим бор менинг,
На туғишган юртим, на қардошларим!..

Ноэми

Ўз халқинг ичида дўстинг бўлмаса,
Бизнинг орамиздан топарсан уни,
Меҳрибон экансан, испан йигити!..

Ф е р н а н д о

Мен меҳрибон эдим!..

М о и с е й *(ўрнидан туради)*

Қон оқаётир.

Ярасини бойланг — ранги ўчмоқда.

Ф е р н а н д о

Бўрининг ҳам ини, қушнинг уяси,
Яҳудийнинг фақир кулбаси бордир.
Қабр топган эдим мен бугун тунда,
Жодугар, қўлимдан тортиб чиқардинг!
Бутун қилмишингиз — ёвузлик экан,
Улимдан қутқазиб, зулм қилдингиз.
Йўқол, ақли пастлар, эркин оқсин қон,
Қувонтирсин... афсус, монах йўқ бунда,
Фақир яҳудийлар чулғапти мени.
Ҳаммаси одам-ку, майли, қон эса —
Одамга хуш ёқар! — Йўқол!

(Ярага бойланган латталарни юлиб олади.)

Н о э м и

Отажон!

(Изтиробда)

Ана, юлиб олди, ҳалок бўлади.

(Ҳамма шошиб-пишиб, ярасини яна бойлашга уринади.)

С о р а

Бечора! Жуда ҳам заифлашинпти,
Рухсорида зарра қони қолмаган.
Жуда аянч!

Ф е р н а н д о

Сув беринг, куйдим.

Худо ҳақи, тезроқ, сув олиб келинг.

(Сора сувга югуради)

Н о э м и

Тинчлан! Тинчлан! Испан йигити.
Еш бўлсанг ҳам бебахт экансан.
Бебахтсан десалар, заифнинг кўнгли
Енгил тортади деб эшитган эдим.
Соғ бўлсайдинг, шод бўлсанг эдинг
Оҳ, нақадар хурсанд бўлардим!

Ф е р н а н д о

Ҳам шод бўлсам!..

(Инграйди)

Н о э м и

Утинаман сендан,
Сингил бўлай сенга, чол отанг бўлсин,
Шундай фараз қилгин, тинчирсан бир дам,
Шундай пайтларда фойдали фараз,
Испан йигити!

Ф е р н а н д о

Унинг қизимисан?

Н о э м и

Ҳа, топдинг, отамни сен қутқазгансан!
У ҳам сени албат қутқазажакдир.
Ўз имонинг ҳаққи ёлворай сендан,
Қайғу блан мунча эзма ўзингни.
Қайғу соғлигингга зиён келтирар,
Қонингни қизитар.

(Сора стаканда сув олиб келади)

Мана сув ичгил!

Ф е р н а н д о

Раҳмат! Сўзинг шарватдан ширин!
Қизлар шафқат кўрсатса менга,
Енгил тортиб кетади кўнгли.
Жонимга қасд қилганларга мен
Нима қилганимни айтайин, тингла:
Улар қароқчимас, бу тўғри,

Ҳеч нарсамни олмадилар ҳам,
Қонга белаб йўлга ташлашди...
Бунинг бари макр! Сезаяпман!
Бу бошланғич... сўнггин... билмайман!

(Сесканиб кетади)

Сескандимми? Нима бўлса ҳам,
Тақдир шафқат кўрса ҳам мендан,
Одам зоти кўрмас! — ёлғиз қўй!

*(Нозми ўрнидан туриб ўзини четга олади, лекин
узоқдан уни кузатиб туради.)*

С о р а *(Моисейнинг ёнига келиб)*

Айтгин, зинҳор, қандай топдинг уни?
Айтмасанг, ҳаммаси тушдай кўринар!...

М о и с е й

Қарзни ундирмоқчун раввинга бордим;
Тўрт соатча мени куттириб қўйди.
Тун қоронғи эди, ўғридан қўрқиб,
Ҳам ённи қўнжимга жойлаб олгандим.
Ботқоқлик устидан ой балқиб турар,
Тоғлар орасида туман юрарди.
Қуюқ ўрмон бўйлаб шошиб келаркан,
Оёқ шарпасини эшитиб қолдим!
Вужудим титради ва беихтиёр
Дарров чангалзорга урдим ўзимни:
Қалтираб ўтирдим, қаршим — кенг дала,
Шу'ла сепар эди кўкдан тўлин ой;
Олти киши кўрдим шунда қаршимда
Айтган гапларини равшан тингладим:
«Ҳозир у шу йўлдан ўтар, — дер бири, —
Пичоқ зарбимизни татиб кўрсинчи...
Аммо, мен аяйман, ўлдирмасак-чи,
Ўзи кўп ёқимли, фақир бечора.
Илож йўқдир лекин, авлиё амри,
Уни узоқ йўлга йўллаймиз ҳозир!»
Бу сўз битар-битмас, қулоқларимга
Ханжар товушлари эшитилиб кетди,

Олишди кўп вақт ёлғиз бир ўзи,
Ниҳоят йиқилди ноилож қолиб.
Унинг қонга ботган мурдасидан улар
Тирикдан қўрққандай қўрқиб қочдилар!..
Ваҳшийлар қурбони ким экан бу деб,
Ҳамма кетгандан сўнг чангалдан чиқдим,
Қарасам, мана шу нажоткор экан,
Ой нурида уни дарров танидим,
Жароҳати оғир бўлмаса ҳам у,
Шунда мени дарров таний олмади.
Қандайдир куч блан турди ўрнидан,
Мен уни кўтариб олдим елкамга,
Недир пичирлади, тушунолмадим.
Қони оқиб кетди, сездим, устимдан..
Шундай олиб келдим мен бу бахтсизни!..
Бу худонинг му'жизасидир!..

С о р а

Чиндан му'жизадир балки, Моисей,

Н о э м и

(У яна Фернадонинг оёғига бориб ўтирган эди.)

Оғригинг қолдими, ё йўқми ҳали?

Ф е р н а н д о

Қўлингни бер менга! О меҳрибон қиз,
Мунча ўртанмасанг мени деб...

М о и с е й *(Сорага)*

Бор, унга ётар жой ҳозирлаб бергин.
Ҳозир мен ўзим ҳам етиб бораман...

С о р а

Исми нима? Кимдир? Билсак бўларди.

(Кетади)

М о и с е й *(яқинлашиб)*

Бир нарса сўрардим ижозат берсанг,
Исминг нима сенинг, айтгин, ўзинг ким?

Фернандо

Сени деб жонимни тиккан чоғимда
Сўраганим эдим исмингни?

(Жимлик)

Исми Фернандодир! — бошқасин айтмай,
Бошқаси кўксимда абад ухласин.
Оталар мурдаси зах ерда ухлар —
Шунингдек кўксимда мангу ухласин.
Аммо, мен на ота, на она кўрдим!..
Бас, асло сўрама мендан бу ҳақда!..
Бу блан сен менга ота ҳам она
Топиб беролмассан!

Ноэми

Синглинг бўламан.

Фернандо

Йўқ, сингил бўлмайсан сен менга асло.

Ноэми

Кўнглинг дардларини ўртоқлашай мен.
Нега рад этасан арзимни, ишон,
Наҳотки динлар фарқи ўртага тушса?
Яҳудий қиз бўлиб тугилганимга
Афсус қилишни истайсанми сан!..

Фернандо

Бундай фикрлардан худо сақласин;
Сен сахро лоласи, сен эрк қизисан.
Севгинг қонунсиздир, аммо испанлар
Муҳаббатни таҳқир қилар қонунсиз!
Жаннат ҳам, дўзах ҳам улар қўлида;
Пул ҳам бир илоҳий қувватга эга.
Одамлар ҳийла ва ёвузлик блан
Ҳатто иблисларни қилар шарманда!
Оталар ўз қизин сотса пул учун,
Хотинлар тан блан савдо қилади,
Ўз халқини сотиб, базм қилса шоҳ,

Халқ ўз эркин сотиб ҳаёт қуради.
Диндор, амалдорга азиз бўлмоқчун
Қонга ботирарлар бегуноҳларни!
Қамбағални крест тақмапти деб,
Оч қолдириб қийнаб ўлдириш.
Бир сўз учун ўтда куйдириш
Қаттакон савоб иш ҳисобланади.
Улар одатини қилгин демайман,
Йўқ, сра айтмайман, худо сақласин.
Худо бор деб инон, шу бас! Менинг ҳам
Мана шундан ортиқ э'тиқодим йўқ!—
Аммо, дилим қолган улар ичида,
Иблислар ичида фариштам яшар...
Аммо бу тўғрида сўзлайолмайман...

Н о э м и

Қизишаётирсан, зарар қилади,
Азобинг, огригинг тобора ортар.
Нима истагинг бор? Уйқу истасанг,
Отам жой солдирган сен учун, ухла.
Тонггача ўлтирай сенинг ёнингда..
Нимаки истасанг топиб берамиз,
Фақат хотиржам бўл, бўлмаса яна
Ярангдан тўхтовсиз қон оқабошлар.

Ф е р н а н д о (бир четга)

Эмилиям менинг, у узоқ мендан,
Қанийди, меҳрибон яҳудий қизи
Менинг Эмилиям бўлиб қолсайди!..
Бир дамда битарди жароҳатларим.
Аммо, жароҳатинг дилга ёқимли!
Эмилиям менинг! Эмилия! Балки —
Сендан узоқларда ўлиб кетарман;
Балки тополмассан менинг қабримни,
Сўнги ишонганим, балки, сен мени
Унутарсан!..

М о и с е й

Ухла! Жойинг ҳам тайёр...
Хай Соба! Ердам бер, кел, кўтарайлик.

(Икки яхудий аёл, хизматкор, Сора ва Моисей заиф Фернандони кўтариб олиб чиқадилар. Ноэми ёлғиз қолади.)

Ноэми

Унга жуда кўнглим ачийди,
Ўзим сезмай қолдим бунинг сабабин,
Кўрмоқчи бўлганим шу йигит экан!..
Йўқ! Фақат отамнинг нажоткоримас,
Яна аллакимдай туюлар менга;
Еш испан йигити, мағрур бичимли,
Сарви қомат йигит, кўзлари қора,
Худди шундай қора жингалак сочи.
Шундай хаёлимда жонланар эди;
Енгилмас куч блан бутун кўнглимни
Қизлик тушларимни банд этар эди.
Отам ҳам тасвирлаб берганди уни.

(Жимлик)

Тақдир одам блан ўйнашар экан!
Ким ўйлаган дейсиз, ўтган кечаси
Отамни қутқазган ботир одамнинг
Бегуноҳ қонига буланиб бугун —
Бизнинг кулбамизда бундай ётарин?
Назаримда, фақат меҳр-шафқатмас,
Йўқ, муҳаббат ўсар кўнглимда.
О нақадар жарангдор бу сўз
Уни биринчи бор айтаётганда!..
Меҳр блан сўзлар испан йигити.
Юраги уришдан тўхтаб қолмасин —
Дея титраб турар безовта кўнглим;
Исмин такрор этиб, кўнглимда ўзим,
Ўзим қизаргандай бўлиб кетаман,
Гўё уялгандай ўзимдан-ўзим
Бирдан юрагимга қўрқув тушади.
Нега уяламан ишқ-муҳаббатдан —
Ҳамма севади-ку, гуноҳ эмас-ку,
Севгида гуноҳ йўқ, бас шундай экан,—
Нега ору-номус тўсқинлик қилар.
Огоҳ қилган бўлиб қалбга олдиндан?

Номусга бўйсунмоқ, ишқни тарк этмоқ,
Қандай кўнгилсизлик ўзи, эй танграм!
Омон асра уни ўз паноҳингда!
Омон асра бизни, севгимни кечир!
Бошқача иложим йўқ, парвардигор!..

(*Хаёл суриб қолади.*)

УЧИНЧИ ПАРДА

І К У Р И Н И Ш

(Алварецнинг уйда Донна Мариянинг ётоқхонаси. Катта кўзгу, стол ва стуллар. Алварец юмшоқ креслода ўтирипти. Мария кўзгу олдида бошига рўмол ўрамоқда).

А л в а р е ц

Билмоқчи эдим, нега қизимиз
Эрталаб саломга чиқмади бугун;
Балки севганини эслаб йиғлар у,
Ёки хаёл сурар болохонада.
Қиз бола шу экан! Бир дунё ташвиш
На наф'и тсгади, на юнатади.

Д о н н а М а р и я (*ўғирлиб*)

Қаши нима дейсан айтчи, азизим,
Маржонларим ярашибдими?
Кўпчилик ичида шундай кўринсам
Майлими. Ростдан ҳам чакки эмас-а!..

А л в а р е ц

Сенга ҳамма нарса ярашар, жоним,
Онг ичай, отамнинг қиличи блан
Жулдур кийимда ҳам келсанг олдимга,
Сени аввалгидай севарман яна.
Ушанда ҳам шундай жуда чиройли,
Гўзал кўринардинг менинг кўзимга.

Д о н н а М а р и я

Наҳот шундай бўлса? Азизим!..

(Четга)

Фақат менинг учун шундай ясаниб,
Пардоз қилади деб ўйласа керак.
Эрларга ўхшаган худбин ва манман,
Эрлар каби тентак борми дун'ёда?
Наҳотки биз фақат бир киши учун
Шундай ҳусн блан яралган бўлсак?

А л в а р е ц

Хотин, сенга ҳали, ўз ниятимни
Айтмадим шекилли?..

Д о н н а М а р и я

Нима экан у?

А л в а р е ц

Мен қизимни узатмоқчиман.
Куёв тайёр: бой ва ақлли.
Хавфим бор Фернандо блан қочмасин.

Д о н н а М а р и я

Оҳ, азизим, ахир, эрта эмасми?
Сабр қилгин бироз, қизимиз ёш-ку.

А л в а р е ц

Ахир, кам учрайли, бундай куёвлар;
Давлатман, моҳрибон, обрўйли ва мард.

Д о н н а М а р и я

Узин уйлашмоққа майли бормикин?

А л в а р е ц

Унинг мактубини кўрсатай сенга,
Мактуби мапа бу қутида эди.

(Столнинг тортмасини очмоқчи бўлади. Мария хижолат чекиб ваҳима блан унга яқинлашади, Алварец тортмани зўр бериб тортади.)

Бу қулф шекилли — калит сендами?

Донна Мария
Нима керак ўзи?

Алварец

Калитни бер!

Донна Мария

Нима?

Алварец

Калит керак дейман!

Донна Мария

Нимага калит?

Э, худо йўқотиб қўйган бўлсам-а!
Ҳа, кейин топармиз.

Алварец

Нега ҳозир-мас!

Донна Мария (*бир четга*)

Кўриб қолса, иш расво бўлар!

(*унга қараб.*)

Хатингни кейинроқ топиб қўярман!..
Ҳар нарсага жаҳлинг чиқавермасин!..

Алварец

Калит йўқолдими, аттанг! Қарая!..

Хизматкор (*кириб*)

Ҳаммаси тахт бўлди... Отлар қўшилди.

Алварец

Ҳа, ҳа, жўнаш керак, унутай дебман.
Хайр энди, Мария, саломат бўлгин!

(*Уни ўпиб, чиқиб кетади.*)

Донна Мария (ёлғиз)

Оҳ! Хайрият, кўнглим жойига тушди!
Энди Сорринининг совға-саломин
Бошқа бироқ жойга яширсаммикин.

*(Кўйнидан калитни олиб, стол тортмасини очади,
ундан дурри-гавҳар тўла қутини олади.)*

Жуда ҳам чиройли бу дурри-гавҳар,
Узукларнинг олмос кўзи юлдуздай порлар!
Бу совғалар эвазига менинг вазифам,
Қизни ўғирлашга ҳалал бермаслик!
Кекса шаҳватпараст, мунча ҳам бойсан,
Ҳали камлик қилар бу ҳад'яларинг.
Майли, мен хўп дедим, хурсандман сендан,
Жонимга текканди бу Эмилия,
Рост айтсам, унга ҳам чакки бўлмайди,
Қиз болага ширин чолнинг меҳри ҳам.
Бири ҳиссиз бўлса, бири оташин,
Шундай бир-бирининг ўрнини босар,
Уйда Эмилия бўлса кўп маҳал
Меҳмон чақирмоққа қўрқардим;
Жуда соз иш бўлди, авлиё мени —
Қутқазмоқчи бўпти Эмилиядан.
Қани энди эримни ҳам шундай
Бирортаси келиб ўғирлаб кетса!..

(Соррини совға қилган қутига тикилиб)

Шу кичик олмослар инсондаги кўп —
Табий қусурни яшириб турар.
Улар нур сочганда, хираликлару,
Не-не маразлар ҳам кўмилиб кетар!
Нима бўпти, ахир, шунча не'матга
Бир ақлипаст қизни бериб юборсам.
Ўзининг болалик ишқи блан у,
Бошини гангитиб юрипти! Ҳа, ҳа!

(Қутидан Сорринининг хатини олади.)

Эрим анча вақтга кетди шекилли,
Авлиё одамлар юборса керак.
Уларга совғамни элиб топширай!

Уни ўз эримга топширганимдан
Уша Сорринига бѐрган яхшироқ.
Дур блан гавҳарлар ёғар бошимга.
Шаҳарга кетарман кейиң ясаниб —
Унда рақибларни кўзин куйдирай...
Юзлаб кўз тикилсин менинг ҳуснимга...
Ҳечким билмайдики, бу дурри-гавҳар
Ма'сум кўзёшларга харид қилинганин!
Ҳа, ҳа! Топдим, Мадритга жўнайман,
Унда ювсам гуноҳларимни,
Виждоним тасалли топажак бироз...

*(Дурри-гавҳар тўла қутини кроватъга қўяди; Эмилия
киради, ранги кетиб қолган, эғнида қора либос, юзида
қора парда, кўксиди кичкина крест.)*

Д о н н а М а р и я

Яхши ухладингми, Эмилиям менинг,
Соғлигинг яхшими?..

Э м и л и я

Ташаккур сизга!
Нега ухламадинг деб сўрсангиз-чи,
Кўпдан кўзларимга уйқу келмайди.
Уша пайтдан...

Д о н н а М а р и я

Биламан жоним:

Сенинг бахтсизлигинг сезиб турибман;
Жонни аямасдим ёрдам беролсам
Худо ҳақи!

Э м и л и я *(юмшоқ ўпкали овоз билан)*

Демак бир сўзингиз
Ҳатто жонингиздан *ортиқ экан-да!*

Д о н н а М а р и я

Сен мени кечиргин, билмаган эдим
Уни бундай қаттиқ севганлигингни.

Эҳтиёт қилмоқчи бўлгандим сени,
Энди бу хатомни тузатмоқчиман...

Э м и л и я

Биров мурдага жон киритган экан.

Д о н н а М а р и я

Бунча рангинг кетган қора кийиниб,
Қора парда тутиб олибсан тагин?

Э м и л и я

Қора — ғам белгиси деб эшитгандим.

Д о н н а М а р и я

(Унинг қўлидан ушлаб.)

Мунча ғам емагин, барин ўнглайман.

Э м и л и я

Худо олган бахтни одам қайтармас.
Одамнинг олганин қабр қайтарар.

Д о н н а М а р и я

Бу сўзни Фернандо айтгандир, балки!
Ҳофизанг яхши!

(Эмилия тескари қарайди)

Тинчлангин бироз!

Хогирлашга арзирлик йигит,
Сенга муносиб. Оғир кун ўтар.
Онг ичиб айтаман, золим отангни
Сенинг айтганингга кўндираман мен.
Қўшақаришинга рухсат берар у.
Яна чеҳранг порлар бахт нури блан.
Йиғлама, умрбод булут бўлмайди,
Қуёш кулиб боқар яна бир маҳал.
Шунда шамол пайҳон айлаган гуллар
Қалларин кўтариб нур эмар қониб.

Э м и л и я

Бахтсизликдан кулманг, худойим сизга
Қаҳр қилмасин,

Донна Мария

Эй парвардигор,
Бундай тухматлардан ўзинг сақлагин,
Мен сенга айтайки, яқин кунларда
Севгили Фернандо эринг бўлажак;
Ешлик ақлинг блан қилган орзуинг
Менинг туфайлимдан ушалажакдир!

Эмилия

*(Йиғлаб, Мариянинг оёғига йиқилади,
тиззаларини қучади.)*

Мен сиздан ҳечнарсга тиламайман, йўқ,
Дун'едан умид йўқ — Фернандо ўлган.
У ўлган, у ўлган, умрбод ўлган.
О, раҳмингиз келсин, одамлар, йиғланг!
Йиғланг, агар сизнинг кўзёшларингиз
Менинг кўзёшимга тенг келаолса;
Нолам қабрни ҳам титратар, йиғланг!
У ўлган, у ўлган, умрбод ўлган.

Донна Мария

Урнингдан тургин, сен алаҳляяпсан.
Турақол, фариштам.

Эмилия

(Тиз чўккан жойида бошини кўтариб.)

Бажо келтир етим ўтинчин.

Донна Мария

Бажараман ҳа, ҳа, фақат тургин сен,
Тинчлан, асабингга ором бер, қизим!

Эмилия *(туради)*

Битга илтимос бор сендан қулоқ сол

(унинг қўлини ўпади.)

Уша сўнги марта видо'лашган чоғ,
У менга бундай деб ўргатган эди:
«Тезроқ монастырьга, хонақоҳга бор.

Беғубор дилингни ёруғдан яшир», —
Бир гадо сингари ёлворай сенга
Монастирьга кетай, тўсма йўлимни.
Шу бугун... кўмак бер, бошқалар тенги
Савоб бўлар сенга, зинҳор қайтарма.

(Донна Марияга ёлворучан назар ташлайди.)

Фернандо ўлипти... мени севарди...
Мен унинг тилагин ўтамоқчиман...

(Жимлик.)

Донна Мария
Ўлмаган бўлса-чи? Бордию сени —
Бекорчи миш-мишлар алдаган бўлса?..
Черковга, никоҳ ўқитмоқ учун
Олиб борай дея қидирганида,
Сени қора кийган монахлар ичра
Учратса — шўрликнинг ҳоли на кечар?
Наҳот, қизғанмасанг сен шунда уни?
Қўлга кираёзган саодатингга,
Наҳот, ачинмасанг?.. Қандай заифлик!
Қани сенинг тоқатинг?..

Эмилия

Менинг тоқатим?

(Кўзларини кўкка тикади, наст овозда бир четга.)

У тирик чоғида тоқатли эдим.

Донна Мария

Бундай тентакликни миянгдан чиқар,
Бекорчи миш-мишлар алдапти сени...
Билиб айтаяпман... ҳа ишонавер.

Эмилия. *(ўпкалаб.)*

Тирилтиролмайсиз барибир уни.
Бундай му'жизага қурбингиз етмас.
Бир илтимос қилдим — сиз рад этдингиз
Мендай бир хўрланган қизнинг ўтинчин.

(Кетмоқчи бўлганида Донна Мария уни тўхтатади);

Донна Мария

Тингласангчи: кеча мен боғда эдим,
Кеч эди, дарахтзор оралаб юрдим:
Қарасам, бир одам қаршимдан чиқиб,
Узоқдан мен томон келабошлади.
У Фернандо экан... менга тиз чўкди;
Йиғлади, тизсамни қучди йиқилиб,
Шунга эришдики, унга сўз бердим
Сизларни бахтиёр айламоқ учун.
Отанг икки кунга бир ёққа кетди,
Шу вақтда бемалол учрашаверинг —
Сўнг отанг олдида бирга тиз чўкиб,
Ҳаммамиз сўрармиз ундан ижозат...

Эмилия

Бу жуда ҳам... йўқ мен ишонмайман...

Донна Мария

Онг ичай — кўрасан, у тирик... тезда
Кўриб ҳам қоласан... не бўлди сенга...

Эмилия

Мазам қочди... Танграм!.. Кутмаган эдим!
Бошим айланмоқда.

(Заифланиб стулга йиқилар)

Донна Мария

Не бўлди сенга?
Болалигингни қўй, ўзингни босгин!

(Четга)

Қафасга қамайман бу каптарчани,
Махфий учрашувга бошлаб бораман;
Унда кутса керак уни дайдилар;
Шундаёқ кўтариб учишар елдай,
Ақлимга қойил бўл, кекса Соррини!

Эмилия (ўрнидан туради.)

Иўқ! Ҳечнарсамас, дармонсизландим!
Ахир, мен шу қадар азоб чекдимки,
Бундай бахт мен учун жуда ҳам оғир.
Тангрим, оху-зорим кечир, кўнглим бўш,
Ўзим ҳам ўлгундай содда одамман,
Хизматкор қиз айтса ишона қолдим!
Ғам одамга қардош экан, унга,—
Тезроқ ишонамиз шодликдан кўра.

(Марияга)

Раҳмат сизга... бекор ўпкалаб
Сизни хафа қилдим, кечиринг мени.
Мен кўп азоб чекдим! Айтинг қаерда,
Қачон учрашаман у блан, айтинг?

Донна Мария

Уша дарахтзорга борамиз бугун,
Катта дуб тагида бир чим курси бор.
Шунда Фернандони кўрарсан албат.
Фақат умид блан бахтлисан, ахир,
Ўзингни беҳуда шунча қийнабсан!
Ишон, қалбингдаги пок муҳаббатни
Фаришта посбондай асрап омонда!
Болалик-да! Апа ғаминг тарқалди.
Монастирь ҳам чиқди ёдингдан!
Асло ор қилмагин болалигингдан:
Болалик кўп яхши, негаки, барча
Яхшиликлар каби, у ҳам муваққат!...

Эмилия

Демак, у ўлмаган!.. Уни кўраман!

Донна Мария

Кўрарсан, менга ҳам ишонарсан! Ҳа!

(Эмилия Донна Марияга тикилади, бир нима демоқчи бўлади, лекин ҳаяжонда айтаолмайди, у ўгай онасининг кўлини қаттиқ ўпиб, юзини кўли блан яширганича чопиб, чиқиб кетади.)

Донна Мария
(униг орқасидан қараб.)

Боравер! Кечгача ўлим ўрнига
Висол соатларин шошиб кутавер.
Боравер! Чол сени ўтли севгининг
Алаҳлаш дардидан даволаб қўяр.
Йиғларсан, қўрқарсан, ўзни тортарсан,
Афтинг буриштириб қочарсан, аммо
Ҳирсу эҳтирослар қувлар қўрқувни,
Сўнгра ҳаммаси ҳам ўтиб кетади:
Парвардигор! Ўзим сезиб турибман —
Наҳот, бу қилмишим шу қадар жирканч?
Бунда не гуноҳ бор, бу ердагидан
Соррини қўлида бахтлироқ бўлар;
Агар безиб қолса ундан Соррини
Яна қалин блан эрга беради.
Агар учраб қолса шунда бахтига,
Балки Фернандога тегар шўрлик қиз...
Нима бўлса ҳамки, энди мен уйда
Ортиқча кўзлардан қутулиб қолдим.
Эрим йўқ вақтида севган жазманим
Бемалол қатнайди яна уйимга...
Бор нарса ўнг экан шундай, дун'ода:
Соррини мендан шод, мен бўлсам ундан...

(Кетади)

И Қ У Р И Н И Ш

(Монсейнинг уйига яқин тоғлар ораси. Аҳоли яшамайдиган жойлар. Унга, азим туп дуб остида скамейка, униг ёнига оқ қапа қурилган. Қапада яҳудийнинг эр ва аёл хизматкорлари ўтиришибди. Улар ишлаётиб-ҳазин қўшиқ айтадилар.)

ЯХУДИЙ НАВОСИ

Йиғла, о Исроил! Йиғлагин гир'ён!
Ғамгин мамлакатинг хароб этдилар.
Наслинг саҳроларда бежой, беош'ён,
Ўғилларинг ҳар'ён тарқаб кетдилар.

II

Туғишган ватанни унутиш қийин,
 Ҳеч қайтиб келмайди ўтиб кетганлар.
 Куйланг озодликнинг шодон қўшигин
 Занжир товушларин мағлуб этганлар.

III

Яхудий ноласин, ўт ичра юриб
 Пайғамбар қошига борган тингласин.
 Қувғин пешонага кул сочгин туриб,
 Ойдин кечаларда дуонг янгрисин.

IV

Сизларни ҳечкиши Сион ерига,
 Ливан қирларига бошлалмас ҳали,
 Уғли ёв қўлида ўлган онанинг
 Кўнгли ҳеч нарсадан топмас тасалли.

Фернандо (секин киради.)

Олтин нима ўзи? Қандай нарса у?
 Наҳот, одамларга бахт бераолса?
 У ҳам бир ма'дан-ку! Ё худо унга —
 Инсонга бермаган кучни берганми?

(Яна қўшиқ эшитилади).

Қандай ҳазин товуш! Узоқда туриб
 Ваган тўғрисида куйлар одамлар...
 Мен эса шу ерда ўз ватанимда
 Бу лаззатли сўздан абад маҳрумман...
 Бу дун'ёда менинг ҳеч нарсам ҳам йўқ,
 Аммо ҳамон недир истайди кўнгил.
 Янги истакларми? Хаёлми яна?
 Йўқ, йўқ, шу ҳолатда қолганим яхши.
 Майли умр бўйи бахтсиз бўлсам ҳам,
 Асло ўзгаларга ўхшамасам бас...
 Ҳаёт азобига кўникканман мен,
 Ҳечкимса ҳам мендан баҳраманд бўлмас.
 Баҳраманд бўлмоқни истаганлар ҳам
 Эришаолмаслар, бу яна, яхши.

(Ноэми киради.)

Отанг кўринмайди?

Ноэми

Ишга кетди...

Нега керак бўлиб қолди у сенга?

Фернандо

Мен унга ташаккур айтмоқчи эдим!
Ҳаётимни сақлаб қолди Моисей,
Унинг туфайлидан яна соғломман...

Ноэми (тез)

Соғмисан, Фернандо!?

Фернандо

Ҳа, мен тузукман.

Эски оғриқларни писанд қилмовчи,
Кўп касални енгган одамдай соғман.

(Скамейкага ўтиради. Ноэми ҳам унинг
ёнига келиб ўтиради)

Ноэми

Сен энди бизларда қолишинг керак!
Яранг ҳали тамом тузалган эмас...
Нимаси ёқмайди сенга бу уйнинг?
Яна бизлар блан бироз қолсанг-чи.
Дун'ёда ош'еним йўқ дединг ўзинг...

Фернандо

Йўқ... мен сизларни кўп безовта қилдим.
Энди кетай бундан...

Ноэми

Мен ишонмайман,

Наҳот, оғир тушса сенга яхшилиқ?...
Отамни ўлимдан қутқазганингда
У сра бундай гап гапирмаганди...

Ф е р н а н д о

Бир марта онкўр деб таҳқир этилдим!
Яна шундай бўлмасин дейман.
Йўқ, қолаолмайман, ҳеч иложим йўқ.
Қололмайман бунда... мен истамайман!..

Н о э м и *(ўрнидан туриб, бир четга)*

Айрилиш шарт экан бизларга демак,
Демак муҳаббатим... о худо, раҳм эт!

(Унга қараб)

Тингла: даволадим жароҳатингни,
Қизил қонинг блан бўялди қўлим.
Ҳаракат қилдим мен азоб чекма деб,
Тунлар мижжа қоқмай турдим ёнингда.
Безовта қилмасин деб тик этган товуш.
Қуллик меҳри блан сенга тикилдим...
Мана шу азоблар эвазига сендан
Фақат бир арзимас совға сўрайман...
Кичик ўтинчимни ерда қолдирма!
Яна бир ҳафта қол, яна бир ҳафта...

Ф е р н а н д о

Сихрли сўз блан мени аврама:
Айтдим, қолаолмайман, кетишим керак.

(Қаттиқ)

Сабабин айтайми?

(Эмилиянинг суратини кўрсатади.)

Мана, ол, қара!..

(Нозми суратга кўзи тушигач, тескари ўгирилиб, юзини беркитади.)

Узидан гўзалроқ юзни кўрмоққа
Асло рози бўлмас бирорта аёл!

(Жимлик)

Шундай! Шундай! Унга интилаяпман.
Хаёт хавфи блан бирга кўзимга
Яна Эмилиям кўринаётир.

(Ноэмига)

Отанг қани деяпман?

(Яқин келиб, унинг йиғлаётганини кўради.)

Нега йиғлайсан?

Ноэми

Сра йиғларман деб ўйламагандим!

Фернандо

Демак, ўйламасдан йиғлар экансан.
Айт, нега йиғлайсан?.. Айбдор менми?
Кўксимда сақлаган аччиқ ёшлар-ла
Гуноҳимни ювай, айтиб бер, нега?
Ёшликда кўзёшин яширмайдилар...

Ноэми

Йиғлайман тасалли беролмайсан сен,
Кўнгил оромини йўқотганимга...

Фернандо

Сўзларинг рост бўлса, кўнглинг оромин
Эрта йўқотибсан, эрта, бемаҳал...

Ноэми (четга)

Севгимни айтаман, кўксиди йиғлаб,
Сен айбдорсан дейман, айтаман дадил;
Балки, ҳалок этмас, у меҳрибондир...
Нима қилмоқчиман? Фернандо кўнглини
Гўзал Эмилия банд қилмиш, ахир...
Аммо, йўқ! Менчалик севолмайди у.
Оғир ярасидан қон юлмаган қиз...
Умрбод уйқуга кетмасин дея
Тунларни қўрқувда ўтказмаган қиз.
Йўқ, менчалик севолмайди, йўқ!

(Моисей киради, Ноэми учи кўриб, пешвоз чиқади, ота қизини бағрига босади).

Моисей *(гамгин.)*

Қизим... сенга яна янгилик айтай!
Бугун...

Фернандо
(Моисейга яқинлашади)

Эҳтироминг учун раҳмат сенга, чол!
(Қўлини узатади, Моисей қўлини бермай туради)

Қўлингни бер; қўрқма, мен жирканмайман,
Мени эсипаст деб ўйлама зинҳор,
Сен одамсан, менинг нажоткоримсан.
Раҳмат сенга... Энди жўнаб кетаман!

Моисей

Айт нега мушча тез?

Фернандо

Йўлдан қўйма, чол!
Мен сендан бир нарса сўрамөқчиман...
Беш червонча қарз бер, унутмайман.
Биламан, жуҳудлар пулни севади,
Христианларга ишонмайди ҳам.
Улар ҳақли — аммо, мени биласан!
Жиноят қиламан, аммо қўрқмагин,
Қайтариб бераман червонларингни...

Моисей

Нега кетмоқчисан? Қаерга, ахир?

Фернандо

Шу яқин орада Алварец яшар,
Сени учратгандим унинг боғида.
Меҳмон бўлмоқчиман бугун уларга,
Гўдакликдан шунда ўйнаб ўсганман.
Аммо қололмайман мен бу ерларда

Бунинг сабаби бор... қасам'ёд қилай,
Червонларинг бари қайтиб келади.
Дун'ёда пул зарур, ўзинг биласан...
Бордию мени у қабул қилмаса...

Моисей (хайрон).

Дон Алварец, Алварец! Е худо!
Нақадар қўрқинчдир оташин қаҳринг!
Менинг ҳам қизим бор... барин англайман.
...Бу дардни биламан, жуда ҳам даҳшат!

Фернандо

Яна нима бўлди?

Моисей

Катта бахтсизлик...
Оҳ солимлар! Дўзахдан баттар ёвузлар!..
Ўзи кўрган киши сўзлади менга...

Фернандо

Шум хабарми? Бойқуш.

(Қаттиқ ташвишда)

Моисей

Дўзахда куйсинлар...
Шундай бир парини... ҳозир биласиз...
Айтсам, тикка турар тепа сочингиз;
Ёш эмас, тош ёғар кўзларингиздан.

(Фернандога)

Яна испан эмиш! Муқаддас суд-миш,
Яна пасткаш эмиш биздек яҳудий...

Фернандо

Шум хабарми? Бойқуш! Ростин айт ҳозир!
Қудратли фалакнинг номи блан мен,
Дининг номи блан қасам ичаман:
Айтмасанг мен худди маст бўлган шердек
Гўштингни тилка-пора қилиб ташлайман...

*(Яхудий ҳайратда, Фернандо унинг қўлини ушлайди;
Титроқ овоз блан, секин сўзлайди.)*

Ақлдап озаман!... Кўрдингми, инсон!..
Елвораман, сендан, айт, нима бўлди?

Н о э м и

У қалтираётир! Айт, отажон, тез ...
Қара, қон қолмади ахир юзида!

М о и с с е й

Алварецнинг бир қизи бор эди!

Ф е р н а н д о *(қиққириб.)*

Бор эди!

(Жимлик)

Дадилман. Кўрқма, айтабер.
Нима ҳам ишим бор у қизда менинг.
Дун'ёда қиз деган озми...

(Зўрма-зўраки кулади.)

Ха, ха, ха!..

Мен ҳали дадилман!..

М о и с с е й

Таниш яхудий

Бир бахтсиз ҳодисани ҳикоя қилди.
(Тинглаб олган экан ёвузлар сўзин)
Доминик дерларми, билмадим, сизча,
Бош монах дерларми, исми Соррини...
Қариган бўлса ҳам хотинбоз ўзи,
Бир тўп сотқинларга Алварец қизин
Уғирлаб келмоқни буюрган экан...
Бугун тунда ўша босқинчилар
Шўрликни ўлимга олиб кетганлар.
Мен уларнинг бундай даҳшатли ишига
Қачон улгурганин тушунолмадим!
Уйда отаси йўқ деб эшитгандим.

Қиз ҳалок бўлди, бечора... аянч!
Мумкин бўлса уни қутқазмоққа мен
Чорак мулким берсам рози бўлардим!

*(Фернандо нимадир айтмоқчи бўлади. Қўлини юқорига
кўтарди... Сўнг беихтиёр оғир хўрсиниб қўлини дастга
туширади-да, изтироб билан тез юриб тоққа чиқиб
кетади.)*

Моисей (ҳайратда)

Қаерга? Қаерга... тўхтатинг уни!
Ақлдан озди!..

Ноэми (унинг орқасидан қараб)

У югураётир!
Қаранг тоққа чиқди... яна тўхтади...
Худди жар ёнида... ташлаб юбормасин.
Йўқ! У келаётир.

(Отасининг бўйнига осилади.)

Оҳ ота, нега,
Нега айтдинг унга бу шум хабарни?

Моисей

Ихтиёр худода! Унга биримиз
Қарши туролмаймиз, англагин, қизим!
У ўзи яратган ҳаммамизни ҳам
Бизни нима қилса — ихтиёрида.

Ноэми

Нима учун жон берган бизларга,
Дилнинг алданишин билса тангримиз?
Чексиз укубатлар муқаррар бўлса,
Нега берган бизга худо севгини?
Нега унутгандир инсонни ўзи?
(Кетади, Фернандо қайтиб келади)

Фернандо (яқинлашиб)

Мени йиғлар энди деганмидинг, чол!
Шуни истабмидинг, аммо бу ғамлар
Менинг оромимни бузаолмайди!..
Мен қасос оламан... Мен қилган ишим...
Қандай ишлигини ўзим билмайман...
Аммо қилган ишим ерни титратар...
Йиғлар деганмидинг? Йўқ, асло, асло!
Юрак ёрилару, мен йиғламасман.

Моисей (унинг қўлини ушлайди.)

Энди тинчлан! Укинчингни билдим,
Энди аламингни сўзлаб бер менга...

Фернандо

Сен тинч яшагансан, э қария, қария!
Ҳисларни билмайсан; аммо менда-чи
Дун'ё довулидан кучлидир улар.
Менга жон берганга ла'натлар бўлсин!
Одил эмас экан тангрининг ўзи.
Нега бошқаларга жазолатар у?
Арзимас тентакка жазо бермак-чун
Нега ҳалок этар Эмилиямни!
Чидадим, энди, бас, бардош қолмади,
Тақдирга тан бериб келдим шунча мен.
Эҳтимол, бахтли ҳам бўлардим... бас, бас...
Бахт-саодат йўқдир сра мен учун...
Қасосга отландим шу бугундан мен.
Ер-осмон бирлигин вайрон этаман.
Пул бер менга, қария!.. шу блан, унинг
Уйига бораман...

Моисей (пул беради)

Мана, олақол!

Фернандо

Софми, гуноҳқорми севганим менинг,

Уликми, ҳаётми! Барибир — меники.
О! Қасос оламан, қасос... хайр, ота...

(Чолни маҳкам қучоқлайди.)

Узимнинг отамни билмайман ҳануз.
Оқ йўл тила менга... ўлимга кетдим!..

(Кетади.)

Моисей *(қўлларини кўтаради)*

Яҳудий дуосин тингла, кўмак бер,
Жиноятдан сақла уни, эй худо!..
Ҳислар тошқинини тўхтатоласан,
Исроил худоси, Қуддус худоси,
Тоғлар бўронини босаолгандай
Ёввошлик ва ишонч бахш этгин унга!

(Кетади.)

І І І Қ У Р И Н И Ш

(2-қўринишдагидай, яҳудийнинг уйида бир хона.)

Ноэми

(унинг кетидан Сора киради)

Тасалли бермагил! Юпатма мени!
Ҳалок этди мени ўша ёвуз руҳ!
Унда мен шодлик ҳам севги кўргандим,
Севгимни берди-ю, шодлигимни у
Қайта ёнмас қилиб мангу сўндирди!
Энди мен кўрмайман Фернадони ҳеч,
Қонунлардан қўрқмай йиғлаёламан.
О! Тангрим сингари севардим уни...
У менинг бир тангрим. Ҳатто фалак ҳам
Уни севмагин деб тақиқлайолмас.
Мени англамади, бошқани севди,
Бошқани севади, билдингми, Сора!
Юпатма! Юпатма! Энди ўламан!
(бармоқларини қайиради)

Сора

Тасалли беролмай, сен блан бирга
Уксиб йиғлайвергим келади менинг.

Ноэми

Сен ҳам йиглайсанми мен блан бирга
Сен ҳам менингчалик севолганмидинг?
Гайри динни, мусофирни севиб
Таҳқирланганмидинг сен ҳам мен каби?
Мен учун роҳат йўқ энди! Оҳ, Сора!
Хаёл, ҳаяжонлар, уйқусиз тунлар
Умидлар — барининг оқибати шу!..
О фалак, шафқат қил! Тезроқ ол мени,
Зор блан ақлдан ёзгунимча ол,
Олгин тезроқ мени қора тупроққа...

Сора

Очилиб ўтиргин!.. Сенинг ёшингда
Даҳшатли ғамлар ҳам тарқаб кетади.
Отанг келиб қолар, балки бир ерда
Яна раввин блан суҳбат қургандир.
Янгиликлар айтар у келиб сенга.

Ноэми

Ла'нат ундай чиркин янгиликларга!
Бир мени бахтдан маҳрум этди-ку,
Иккинчиси уни қайтиб беролмас.
Мен тамомман, Сора, мен адо бўлдим!
(*Моисей телбадай шошиб киради.*)

Моисей

Қизим! Қизим! Қизим!... Топдим мен уни,
Нега ҳам мунча кеч топдик экан-а,
Аканг экан... ўғлим... билмай юрганмиз...
Даҳшатли ҳол. Уни қучаолмадим,
Қучолмасман... Топдик — яна йўқотдик.
О тақдир! Ер, осмон! Бўрон! Чақмоқлар!
Қаерларга олиб кетдингиз уни,
Нега бериб уни, яна олдингиз...
У энди христиан... ажабо... ўғлим...
Унда ўз қонимни сезган эдим-а...
Ўз болам эканини сезган эдим-а...
Исроил, Исроил, сен дарбадарсан.

Сени таҳқир этар ҳатто табиат...
Ўз тангринг ҳам воз кечган сендан.
Ўғлим менинг! Ўғлим!

Сора

Қани? Ким ўзи?
Қаерда?.. Ким айтди.. ўғлинг деб уни?

Моисей

О, алам! Изтироб! У шуида эди
Раввин менга ҳужжат берди ишондим...
У мени қутқазди... мен уни... ўғлим!
У ҳалок бўлади... бу гал қутулмас
Ёвуз саёқларнинг ифлос қўлидан...
Бахтсизсан, Ноэми, бахтсизсан, қизим!
Испанли Фернандо — сенинг ўз аканг!
У ҳалок бўлади, шўнга туғилган,
Биз учун ўлмакка яратилгандир.
Христиандир у!.. акангдир сенинг!...

(Ноэми ҳушсиз йиқилади, Сора ёрдамга шошилади.)

Майли, ўлсин қизим... ўзим ҳам ўлай!
Худода шафқат йўқ!.. Ўғлим! О, ўғлим!

(Бармоқларини қайириб, ҳайкалдай ҳаракатсиз туради.)

ТУРТИНЧИ ПАРДА

І ҚУР ИНИ Ш

(Сорринининг уйи, стол устида қоғоз, китоб ва қумсоат)

Соррини *(киради.)*

Балки гўзалимни кўрарман бугун,
У меники! Ҳа, ҳа, бу рост, бу худди —
Менинг маккорлигим каби ҳақиқат.
Елғиз қолсам шундай сра аямай
Маккор деб, атайман ўзимни ошкор.
Нимага яширай буни ўзимдан,
Ҳа, маккорман, лекин ақлли, маккор.

Ростдан ҳам, ҳечқандай гуноҳ йўқ бунда.
Қайфи-сафо учун яратилганман.
Қўйилган мақсадга эришмоқ учун
Барча чоралардан фойдаланмоқ шарт.
Эришсам — оқилман, йўқ эса — аҳмоқ!
Қўплар мана шундай ўйласа керак.
Маккор ва муғомбир бўлсам чиндан.
Совға ва'да қилган Инквизитор...
Авлиёдан сўраб, ноиб тожи блан
Тақдирлайман сени деб ва'да берган.
Макр бу дун'ёда муҳим бир фандир!
Қўп марта кўрдикки, шу фан орқали —
Папа мансабига эришмоқ мумкин. —

(Жимлик).

Қонга белангандир энди Фернандо...
Ёлғиз Алварец бор... аммо зарарсиз
О!... сен, Эмилия! Сенми айтгандишг
Кулгили деб чолнинг муҳаббатини?
Ана шу фикрингдан қайтасан бугун.

(Ўтиради.)

Бизнинг табақага хотин ёт дерлар,
Қонун шундай эмиш... бу бўлмаган гап.
Шу қалин китобда ёзилган қонун,
Наҳот, табиатдан устунлик қилса?
Қонушларни ўйлаб чиқарган — аҳмоқ,
Инсон табиати қонунни билмас.
Гуноҳ орттирипти аҳмоқ ўзига.
Ортиқ та'на қилиб номусимизга,
Қайтага ҳисларни кучайтирибди!
Монах деб сочимни қирққан эдилар,
(Ёшликда тушунмай рози бўлгандим)
Шулар жавоб берсин қилмишларимга,
Дузах оловида ёнсинлар, майли.
Ахир, ердан чиққан бир ма'дан — олтин
Дузахдан қутқазиб, жаннатга элтса,
Дўзаху жаннати нимаси яна?
Бу чўпчаклар бир вақт кўр оломонни,
Алдаш учунгина тўқилган, холос!

У чўпчак тўқучи воизлар ўзи.
Оллоҳ қудратига, дўзах ўтига,—
Жаннат ин'омига ишонмайдилар.
Ростдан ҳам ақлга сизмайдиган гап:
Одам руҳи мангу ўтда ёнар-миш,
Оёқсиз ҳам қўлсиз одам жонини
Шайтон баланд дорга осиб қийнар-миш...

*(Қўлига китоб, патдан ясалган ручка ва қоғоз
олади)*

Бироз машғул бўлай.
(Яна қўяди).

Хушим келмайди!
Ким ишонар, мендай кекса бир одам
Гўзал қизни кутса қалби ошиқиб,
Уялса, титраса...

Нега ишонмас?
Монах одаммас деб ким айтган ўзи?
Нега севмай экан мен ҳам қизларни?

(Соатига қараб.)

Вақт ҳам ўтаётир, агар у дун'ё
Борлиги рост бўлса, кун ўтган сайин —
У ҳам яқинлашиб келмоқда жуда.
Ҳаёт бир дарахтдай йўлда йўлчининг
Орқасида қолиб борар тобора...
Мен яшадим! Нега? Наҳотки, худо —
Зор бўлса мен каби худобезорга?
Наҳот, бошқасини яратаолмаса?
Кайфи-сафо учун яратилдим,
Сўнгра ўлиш учун кайф-сафо сурдим.
Ўлгач... беном-нишон кетарман буткул...
Бошқа ҳаёт борми? Бошқа ҳаёт йўқ!
Сенинг соҳибингман, ўлсам ҳам майли,
Сенинг қулингдирман, о кайфи-сафо!

(Қўнғироқ чалади, хизматкор киради.)

Эсингдан чиқмасин айтган сўзларим.
Менинг шоввозларим яқинлаб қолса,

Қуроллар тайёрлаб, ҳозир турингиз,
Гўзални улардан гўё қутқазиб,
Менинг даргоҳимга олиб киригиз.
Айтгандай, унутма, баринг тилсиз бўл,
Бўлмаса... ўзларинг яна биласан!
Ма, олдиндан бироз совға олиб тур.
(Ҳам'ён узатади.)

Шерикларинг блан бўлашиб олгин!
(Хизматкор ҳам'ённи олиб, унинг қўлини ўпади.)

Хизматкор

Бажо келтираман.

(Соррини дераза ёнига келади)

Соррини

Чанг кўтарилди,
Наҳот, ҳозирданоқ иш пишган бўлса!
Гавҳарга ўч хотин донна Мария,
Гўзалим ҳалал ҳам берарди унга.
Ортиқ нарса бўлса мулкингда, ахир,
Сўраган кишига бермай, бўлурми?

(деразага қарайди.)

Яқинлаб қолишди, худди ўшалар!
Нажотчиларим ҳам чопишди ана...
Қиличлар яланғоч.. ҳечким ўлмайди,
Утлар сачраётир, гўё чиндан жанг!
Аҳмоқлар ўзаро муштлашганидай
Шовқин-сурон кўпу, бир натижа йўқ...
Совиб қолаёзган кўксимда менинг
Яна қон кўпириб оқабошлади!..

(Тикилади.)

Ана... Эмилияни судраётирлар...
Тантана! Ғалаба, Victoria¹ сенга!
Venі, vici² — дейман энди қўрқмасдан,
Чунки қиз нарсани кўрган эмасман!..

(Дераза ёнидан кетади, хизматкор киради.)

¹ Ғалаба (лотинча).

² Келдим, енгдим (лотинча).

Юзингда тантана ёлқинлари бор,
Олиб кир...

(Хизматкор кетади.)

Ғалаба, бор бўл, Соррини!..

(Қўлларини бир-бирига ишқайди.)

Ииғласин Алварец, қичқирсин бироз,
Оқ сочларин юлсин... аммо қизининг
Қаерда эканин билмас... ха-ха!

*(Эмилиyani олиб кирадилар. Соррини ишора қилиши
блан хизматкорлар чиқиб кетади.)*

Э м и л и я

Нажотчим қаерда? Соррини ота,
Ё сиз қилдингизми бу марҳаматни?
Сизни дуо қилай ўла-ўлгунча,
Худо умр берсин сизга, нажотчим!..

С о р р и н и

Христианлик бурчин бажардим, холос.

(Эшикни қулфлаб қўяди.)

Э м и л и я

Отамнинг уйига тезроқ қайтаринг...
Бу даҳшатли ҳолни эшитса отам,
Қаттиқ ташвишланар, шундан қўрқаман!
Онам блан боғда сайр этар эдик.
Бу ёвузлар келиб, олиб қочишди.
Охирига етсин савоб ишингиз.
Тезроқ ўз уйимга юборинг мени.
Нималарни ўйлар отам, нима дер?..

(Ииғлайди.)

С о р р и н и

Сен титраб турибсан, Эмилиия, ахир,
Қандай ўз уйингга кетишинг мумкин?
Йўқ, чарчабсан... бироз ором ол,
Шу ерда... ёнимда бирпас қолақол!
Мени бундай бахтдан маҳрум қилмагин.

Э м и л и я

Эй худо! Сиз блан қолсам бўлмайди.
Мумкин эмас... бу ҳол...

С о р р и н и

Нега, фариштам?
Бир, икки ё уч кун дам олсанг шунда,
Қим сенга қаршилиқ қилаолади?

Э м и л и я

Бир икки ё уч кун?

С о р р и н и

Ҳа, шундай, уч кун.
Балки кўпроқ вақт қоларсан яна.
Агар ёқса бу жой бир умр шунда
Қолишинг ҳам мумкин... я'ни, масалан...

(Бир четга.)

Юзларинг софлигин, кўзларинг эса
Сихрли ёлқинни йўқотгунича.

Э м и л и я

Соррини ота!..

С о р р и н и

Йўқ, мен рост айтаман.
Уйда бир қул эдинг, бунда — малика,
Уйим ҳам, бор нарсам сеники бўлур.
Сен эса — меники.

Э м и л и я

Қандай ҳаққингиз бор?

С о р р и н и

Куч...
Сени қутқаздим — ҳуқуқим шудир.

Э м и л и я

Сиз унутгандирсиз кимлигингизни,

Бу нима деган гап! Сиздай одам блан,
Ахир, қандай қилиб яшай оламан?

Соррини

Қизишма.

(Қўлини ушлайди.)

Гўзалим! Севги деган нарса,
Ёшин суриштирмас, ўз ўлжасининг.
Қўрдингми, чоллар ҳам севаолар деб
Ҳақни айтган эдим бир вақт мен сенга.

Эмилия

Соррини!

(Қўлини тортиб олади.)

Қўй мени; беномус одам!
Бир тасодиф блан қўлингга тушдим,
Сен инсон иззатин булғаётирсан.
Нима керак сенга? Ё тангри, қутқаз!

Соррини

Сенга ростин айтай, кези келганда,
Тангри-пангри деган бўлмайди бунда..
Шу блан...

Эмилия

Албатта, бу ерда фақат
Сен каби иблислар яшаркан. Аммо
Бегуноҳ қиз додин тинглайди худо!

Соррини

Тажрибалар бизга қулай пайтларни
Қўлдан бермасликка ўргатадилар.
Қани, аввал бошлаб ўзинг ўпақол.

Эмилия *(қалтираб тескари қарайди.)*

О, шўрлик тақдирим!

(Унга)

Йўқол, эй золим!..

Соррини

Малика бўлдингми сен аллақачон?
Бу ҳали кейинроқ насиб бўлажак.
Менинг айтганимнинг бари бажарсанг,
Ўзинг қучоғимга ташлансанг агар...

Эмилия

Сенинг қучоғингга!? Асло!

Соррини

Тинглагин:

Қуруқ сўзлар билан қутулолмайсан.
Е «ҳа» де, ё «йўқ» де, фақат икки сўз,
Менинг юрагимга та'сир этажак.
Агарда ҳа десанг... ўзингнинг фойданг!
«Йўқ» десанг... эҳтиёт бўлишинг керак!
Қолинг енгиллатар фақат бўйсуниш..
Яхшилиқ келтирмас бундай қайсарлик!
Бахтсизлик кўрмайман келажагингда!..
Севгимни бахтсизлик деб атаб бўлмас.
Севиш, тақдирлашни яхши биламан.
Қўксим ҳароратли! Ҳеч гўзал йўқки,
Менинг қучоғимдан тортса ўзини.
Менинг тажрибамга ишон, азизим,
Иигитдай севади мен каби чоллар!..

Эмилия (бир минút эсимликдан сўнг)

Қўнғил тинчлигини билганмисан ҳеч,
Билганмисан бахтни... умид, қувончни..
Билган, билмаганинг, инонганларинг,
Азоб тортганларинг, шодликларинг-чун,
Қўнғилнинг бўлса агар, қўнғилнинг ҳақиқун,
Елвораман сенга, о... тиз чўкаман..
Елвораман, беор, золим, раҳм қил.

(Тиз чўқади.)

Шафқат қил!.. Қўй мени! Эшитганимдан
Ҳечкимга, ҳечқачон оғиз очмайман..
Иффатимга тегма, булгама зинҳор,

Золим, қилмишингни худо кечирсин.
Соррини! Агар сен... унда ўламан!
Ўлсам соя каби хунук арвоҳим,
Ўйқингдан уйғотар тунлари келиб,
Қизғон... қабримгача бир сўз айтмайман!

Соррини

Хотинлар сўзига ким ишонса аҳмоқ,
Унинг камтарлиги нимаси экан.
Бу ўзи, айиқни қочиб кетмасин деб
Бирор чўпга бойлаб қўйгандай гап-ку?
Тилинг беихтиёр калдираб қўяр!
Ҳозир шундай ҳолга тушиб қолдимки,
Ўлим-у тантана қил устидадир...
Менинг танлаганим албат тантана.
Шунинг учун нолаи, додинг беҳуда!

Эмилия

Демак, ҳеч нажот йўқ!

(Ииглар.)

Соррини

Менингча, шундай...

Эмилия

Шу қадар шарманда қилгандан кўра
Ўлим йўлла менга, о парвардигор!
(Курсига йиқилиб, юзини яширади.)

Соррини

Бари муғомбирлик! Ишонмайман мен,
Наҳот, қиз бола ҳам қайсарлик блан —
Ўзини шу қадар ҳимоя қилса...

(Унинг қўлини ўпмоқчи бўлади, қиз эса унинг қулоқ чаккасига шапалоқ тортиб юборади, Соррини бармоғини дўлайиб пўписи қилади ва ярим жаҳл блан яна гапирди.)

Сен жуда баджаҳл қиз экансан-ку!
Уҳў! Тўхтаб тур, йўқ!... Мен ўч оламан...
Бундай қайсарликка чидолмайман ҳеч...
Энди шафқат кутма, нолангни тинглаб
Деворлар йиғларки мен йиғламасман.
Ер ютса ютарки, Испан юртини,
Шафқат ҳисси бўлмас менинг кўнглимда...
Билиб қўй... Соррини узр сўрайди,
Амр ҳам қилади керак бўлганда.

(Қиз юзини очиб, унга даҳшатли назар ташлайди.)

Шундай, хоним, агар амр қилганда
Итоат қилишни истамасалар...
Соррини ханжар ҳам тутабилади.

(Заҳарханда қилиб.)

Ушанда биласан мени, ха! ха!..

*(Қизнинг ёнига келади. Бирдан эшик тақиллайди,
Соррини очади, бир тўда испанлар кириб келадилар)*

Нима керак сизга? Қандай сурбетлик!

Бир испан

Мукофотчуи келувдик, ота!

Соррини

Қандай мукофот?

Иккинчи испан

Қандай бўларди,
Алварец қизининг баҳоси, ахир...
Е эсингдан чиқиб қолдими дарров?
Ие, ажаб, ҳали ҳам ёнинг оғзи —
Ишдан олдингина очиқ экан-да?

Учинчи испан

Гўзални ўғирлаб келтиргандан сўнг,
Дарров фақир бўлиб қолдингми дейман?

Соррини

Ма, ма, ол, нонкўрлар!

(Катта ҳам'ён тўла тиллани уларга улоқтиради)

Тоқат қилмабсан!

Ҳаммаси

Яхши қолинг, раҳмат, Соррини ота!
(Соррини бу гал эшикни қулфламайди)

Соррини

Бир ўйга келсанг-чи, ҳай Эмилия!

Эмилия *(курсидан туради.)*

Демак, мени ўғирлаб олиб келгани
Сен юборган эдинг бу саёқларни?
О, нақадар пасткаш, ёвуз бу одам!
Ҳалок бўлдим, тамом.. энди нажот йўқ.

Соррини *(мазах қилиб.)*

Нажот йўқ!

(Қўлини ушлайди.)

Юр энди мен блан, жоним.

(Упади.)

Бўйсунар экансан, ахир, барибир.
Шунча ҳимоя-ю, йиғлашлар нега?

Эмилия

Бу номусга чидарманми мен?

Йўқ, ўламан, ҳай чол!..

Соррини

Ҳи, чол эмишман!

(Кеккайиб кулади.)

Ҳазил қилиб кўрчи, чол ҳам ўзининг
Оловдек эканин кўрсатиб қўйсин.

Эмилия *(қўлини кўксига қўйиб.)*

Наҳот, қутқазмассан мени, оҳ танграм?

Соррини

Юр дейман, юр... Соррини ҳечвақт,
Бошқалар сўзига кирган эмасдир.
Соррини одамлар кўзига бошқаю,
Ёлғиз бўлса бошқа.

(Қўлидан ушлайди.)

Эмилия

Ҳай, қўйвор мени!
Қўлинг вабо блан заҳарлангандай...

Соррини *(жаҳли чиқиб)*

Буюраман сенга: юр, мен блан юр...

(Бирдан эшик тақиллайди. Иккиси ҳам жим қолади; монахлар бошлиғи ўзини четга олади, зиёратчилар кийимини ёпинган киши кириб келади, шляпасини ечади.)

Номаълум киши

Рухсат этинг кирай, Исо ҳаққи учун!..

(Тез кириб, та'зим қилади.)

Беҳолман! Бурда нон тилайман, холос.
Марҳаматли ота, омон бормисиз?
Худо умр берсин эзгу бандага!..
Мен паноҳсиз, жойсиз, фақир мусофир...

Соррини *(бир четга.)*

Бемаҳалда келди, нега қўйдилар?
(Тишини гижирлатади.)

Бу шубҳали киши.

(Унга)

Хўш... қани, ўғир!
Ҳозир сенинг учун нон, май буюрай,
Қайдан келмоқдасан? Кимсан сен ўзинг?

Номаълум киши

Қуддусдан... фақир бир жаҳонгаштаман!
Юртимга қайтаман... очман, чарчадим
Меҳмондўст экансан, ким бўлсанг ҳамки,
Ҳар ерда мадҳингни сўзлаяжакман.
Ажал тўхтатмаса агар тилимни.

Соррини

Мен фақат бурчимни адо этаман.

Номаълум киши

Бурчни кўплар бундай англамайдилар.
Ташаккурим сенга! Худо хайр берсин.

Соррини (Эмилияга.)

Нон, май келтирсинлар, синглим, бориб айт.

(Зийратчига)

Синглим блан бирга яшаб турибман,

(Эмилиянинг ўрнидан қимирламаганини кўриб, қалти-
раганча унинг олдига келади.)

Мен айтгандан кейин, нега бормайсан!?

Номаълум киши (ўз-ўзига.)

Мени алдолмайсан, маккор алвасти!

Соррини (баланд овоз блан.)

Борсангчи...

Номаълум киши

Йўқ, тўхта!

Соррини (қўрқиб)

Ким?!

Номаълум киши

Мен...

(Чопонини отиб ташлаб, қўлига ханжар олади.)

Эмилия

Фернандо!..

Фернандо

(Тезлик блан Эмилиянинг қўлидан тутиб, саҳнанинг иккинчи четига элтиб қўяди, уни бир қўли блан ушлаб, олдида тик туради.)

Энди сендан жавоб талаб қиламан..

Соррини

Ким ўзинг? Фернандо қайта тирилмас...
Арвоҳми, инсонми?

Фернандо

Шундай инсонки,

Дўзах даҳшатидай макрдан кўрқмас,
Сени ханжар блан жазолайолар.

Қизни қутқазишга яраса ўлим,
Ўлим қаршисида у қалтирамас.
Уни қайтар...

(Сорринининг ҳиқилдоғидан тутди:)

Кўкдан ҳечнарсa кутмайман,
Ерда ҳам ҳечнарсa қолмаган менинг.
Кўнглимни берганман ҳақли қасосчун,
Ханжарни кўрдингми бошинг устида!
Мен шошаётирман, сени дўзах кутар,
Мен сени йўллайман оллоҳ ҳукмига.
Ихтиёринг блан қайт ниятингдан.

Соррини

Ўлдирсанг ҳам мени агар шу ерда,
Аммо Эмилия қутулолмайди.
Сени хизматкорлар чиқармас бундан,
Қўйиб юбор мени! Ҳозир дод дейман.

Фернандо *(қўйиб юборади.)*

Мен жаллод эмасман, тўғри, ҳақлисан.

(Бир четга.)

Наҳот, қондан қўрқсам шундай пайтда.

(унга.)

Берасанми, йўқми Эмилияни?

Соррини

Бермайман...

(Тобора эшикка яқинлашади.)

Фернандо

Берасан!.. Сен балки ҳозир,
Менинг жур'атимдан чўчигандирсан.
Бу қиз меникидир, қайтар, Соррини!
Унинг иффати ҳам менга тегишли.
Минглаб олам берсанг, менга агарда
Барин тарк этаман шу дилбар учун.
Одам ўлдиришга мажбур қилмагин,
Мажбур қилма дейман!

Соррини

Йўқ қайтармайман.

Фернандо

Тошдай экан кўнглинг сенинг, аммо,
Ғазабим олдида қалтирарсан.

Соррини

Йўқ!..

Фернандо

Соррини! Тиз чўкиш одатим эмас...
Мени тиз чўқтирган одамлар, лекин
Узоқ яшамайди, шунини билиб қўй.

Соррини (кулиб.)

Сўзим бир!

Фернандо

Қайтаргин Эмилияни.
Бунга унамасанг тортиб оламан...
Бўлди, газабимни тоширма дейман,
Ҳар нарса қилишга тайёрман ҳозир.
Ҳаётдан воз кечай, аммо мен уни
Озод этажакман сенинг панжангдан.
Ҳазил деб келмадим бу ерга, тингла!
Сўнгги марта... тингла!.. берасанми ё...

Соррини

Кўрамиз!

(Эшикка отилиб ёрдамга чақиради.)

Қани! Ҳай! Дод! Хизматкорлар!

(Саҳна орқасида шовқин.)

Эмилия *(ма'юс қараб.)*

Фернандо!..

Фернандо

Иш тамом! Хайр, азизим!
Қон тўкишдан чўчиб бекор қилдим мен.
Хайр, балки узоқ кўришаолмасмиз.

(Уни қучади.)

(Орқасига қайрилиб.)

Наҳот, пешонамда қотил бўлиш бор
Аммо бундай қурбон — менга ифтихор...
Менинг ўз қонимдир бу қизнинг қони,
Сачраса ўзимга сачрасин майли...
Қизғонмаса ахир тангрининг ўзи.
Мендан бўлган шафқат қайга борарди!
Пайт етди! Сўнгги йўл, — ё бўлмаса қон!
Йўқ, ифлос тақдирга бўйин эгмайман...
Беихтиёр қилган бу жур'атимга
Майли, иблислар ҳам ҳайратда қолсин.

(Эмилия унга шафқат сўраб тикилади.) (Соррини қуролланган хизматкорлари билан бирга киради.)

Соррини

Ким зўр экан, қани, энди кўрайлик!

Фернандо

Қасамим бор менинг, шуни билиб қўй:
Тангри қаршисида турибмиз икков...
Тирикми, ўликми, мен учун фарқсиз,
Бу қиз меникидир... Буни кўрдингми?

(Ханжарини кўрсатади.)

Эмилия

Оҳ...

(Фернандонинг кўксига бош қўяди.)

Соррини

Сен мени ундай қўрқитолмайсан!
Ўлик керак эмас... ҳай! Хизматкорлар!
Ушланг, уни, уринг бу қабоҳатни!..
(Ўзи хизматкорлар панасига ўтади.)

Фернандо

Кўзғолма жойингдан!
(Ҳаммаси чекинади.)

Соррини

Нега қўрқасиз?

(Хизматкорлар яна ҳужум қилмоқчи бўлишади.)

Фернандо

Кўзғолмангиз, қуллар!... сўнг бор сўрайман.

(Сорринига.)

Фалакни, дўзахни қўйдим ўртага.
Берасанми, йўқми, Эмилияни?

Эмилия *(зўрға эшитиларли товушда.)*

Нажоткор фариштам! О, қутқаз ўзинг!..

Соррини

Ҳечвақт тиригича бермайман уни!..
Нима қилсанг, майли.

Фернандо

О!.. шундайми... қара!

(Эмилиянинг кўксига ханжар уради. Ҳамма ҳайратда қолади. Фернандо қизнинг мурдасини ердан кўтариб олиб, ҳайратда қолган оломоннинг ўртасидан чиқиб кетади, хизматкорлар унинг кетидан югурмоқчи бўлишади.)

Соррини *(бироз жимликдан сўнг хизматкорларни йўлдан қайтаради.)*

Қайтингиз! Бошқа йўл топамиз бунга!
(Қалтирайди). (Ишора блан ҳаммани чиқариб юборади.)

Бу қандай жур'ат-а!.. Қараб турсин-чи...
Мен ўзим хавфдаман... йўқ, бу беҳуда,
Нима ҳам қиларди у йигит менга?
Мен ҳозир иблисдай ғазабланганман.
Қасос оламан мен, ўтга ёқаман,
Терисин шиламан тириклигича.
Темир блан тирноқларин суғуриб,
Уни мих устида роса ўйнатай.
Огзига эриган мис қуйиб, беақл —
Азоб-фар'едини тинглаб кайф сурай!
Бас, ташлайман соддалик ниқобин
Ё жаллод болтаси остида, ёки —
Гулханда ўзини кўрсин Фернандо,
Шунда Сорринининг испан эканин
Унинг шодлигидан кўриб билсинлар.
Қанча секин бўлса унинг ўлими
Менинг бахтим шунча очилар.
Тухмат заҳарида барибир унинг —
Заҳмат чекканини қониб кўраман.
Оҳ тухмат! Мен сенга ҳозиргидай ҳеч —
Муҳтож бўлмагандим, кўмак бер энди!
Минг илон тилини бер менга ҳозир.

Совуқ заҳар сочай рақиб устига...

(Икки бармоғи блан пешонасига уриб қўяди.)

Шундай мўлжалларим, ҳа... тайёр, шундай...

О... дил ма'будаси, икки дун'ёда

Мен сенинг эркиннга бердим ўзимни!

(Соррининг ошнаси Доминикчи киради.)

Д о м и н и к ч и

Омонмисан, Соррини!

С о р р и н и

Салом!

Жуда вақтида келдинг.

Д о м и н и к ч и

Нимаиди?

С о р р и н и

Айтиб берай сенга...

Д о м и н и к ч и

Ё бой жуҳуднинг

Беркинган жойидан хабар топдингми?

Юзинг севинч блан порлаб турибди!

Оҳо, диннинг содиқ жонкуяри,

Айтмоқ бўлганингни билиб олдим мен.

С о р р и н и

Топдинг, билармидинг Алварецни сен?

У бир ёш йигитни боқиб олганди...

У бир даҳрий экан, Лютерга ишониб.

Унга ҳурмат блан қараркан, билсам!..

Бугун Алварецнинг ёлғиз қизини

Менинг ўз уйимда ўлдириб кетди!

У қизни қутқаздим босқинчилардан,

Унинг ханжаридан қутқазолмадим!

У даҳрий қотилни ахтариб топиб,

Жазога топшириш бизнинг бурчимиз.

Топаман мен уни... у бахтсиз қизнинг

Мурдасин кўтариб чиқиб кетганди.
Қонли изларидан бориб топаман,
Менга боши блан жавоб беражак..

Д о м и н и к ч и

Албатта, айтгандай мен у қотилни
Кўрдим шекилли-ю, таниёлмадим,
Жуда ҳам қўрқинчли, ўлик кўтарган,
Қаергадир шошар...

С о р р и н и (бироз ўйлаб олиб.)

Қўлингни бер-чи!
Қасам'ёд қил, мен блан бирга бўл...

Д о м и н и к ч и (қўл узатади.)

Қўл берганим сенга сўз берганимдир.

С о р р и н и

Ҳар ерда мен блан бирга бўлмоққа!

Д о м и н и к ч и

(қўрқиб шубҳа блан қарайди.)

Сен ҳам бирор ишда айбдормисан?

С о р р и н и

Узинг биласан-ку биз мангу ҳақмиз.

Д о м и н и к ч и

Ҳазилингни қўй-чи! Айбдормисан?

С о р р и н и

Йўқ! Ҳа, агар айбдор бўлсам-чи?..

Д о м и н и к ч и

Агар-магарни қўй, ўз дўстинг блан
гаплашгандай гапир.

Соррини

Йўқ, дедим, ахир!

Доминикчи

Очиқроқ айтсангчи, айбдормисан?

Соррини

Каптардай покиза!

Доминикчи

(муғомбирона жилмайиб.)

Шундай де! ха! ха!

Қоғоз бер, дўст учун жон фидо бўлсин,
Гўр совуқ, ла'нати динсиз Фернандо
Бизларда исиниб турсин ҳозирча;

(Утириб, қўлига қоғоз ва патдан ясалган ручка
олади.)

Худди сен айтгандай ёзабошладим,
Судга узатамиз жиноий ишни.
Хатни топганинг ҳам ақли расо экан,
Қалам минг балодан қутқазар ба'зан,
Хат блан шоҳликни тўнтариш мумкин,
Муқаддас папанинг қалами бўлса,
Сенга жаннатни ҳам топиб беради.
Сен шундай қувватга ишонасанми?

Соррини

Ишонганда қандай!

Доминикчи

Албатта шундай.

Мен ўз хабаримни ёзабошлайман.

(Ёзабошлайди.)

Соррини

(У ёзар экан, Соррини Эмилия йлдирилган жойга
келиб ёрга тикилади.)

Бу жойда у қизнинг қони тўкилди.
Ана қон доғлари! Ана, ҳу, ана!

Қондан биринчи бор даҳшатга келдим,
Қалбим типирчилаб титраб уради...
Унинг ўлимини ўйласам бирдан
Сочим беихтиёр тикка туради!..
Эмилияни қизғанмоқ керакми?
Ҳамма ҳам ўлади куни етганда.
Аммо, гар ўликнинг совуқ арвоҳи
Ҳар ерда орқамдан эргашиб юрса...
У қиз айтганидай, жонсиз қўл блан —
Кечалар уйқумни ҳайдаса кўздан,
Ис'ёнкор номусдай, қон доғлари ҳам
Уйқусиз кўзларга кўринса тунлар!..
Нима бало? Қўрқаётирманми?..
Кимдан? Арвоҳданми ё ўзимданми?
Арвоҳлар йўқ, гўр ўз ўлжасини
Заҳда чирисин деб маҳкам асрайди.
Аммо бадном бўлиш катта аҳмоқлик!
Бадном бўлишликдан Соррини қўрқмас!

(Депсинади)

Бу қонни виждондай таҳқирлайман мен.

Доминикчи

Мана хабар тайёр!

Соррини (қўл қўяди.)

Мен имзо қўйдим!

Доминикчи

Мен ҳам қўйдим!

Соррини

Кетдик!

Доминикчи

Титраётирсан!

Хабар етказишдан қўрқдингми, дўстим,

Соррини

Севинчдан бу!

(Шляпа ва ҳассасини олади.)

Кетдик, мана — бор қурол.

Доминикчи

Бизнинг қонунларга хилоф иш қилучи
Шафқат кўролмайди!

Соррини

Асло шафқат йўқ!

У бизнинг қўлимиз, қонунларимиз
Даҳшатини билиб қўйса бўларди!
Бунинг учун биз бу даҳрийга
Қайси хил жазони танласак экан?
У қонунни бузди, уйни булғади,
Ё уни гулханда ёндирсакмикан?

Доминикчи

Тўртга бўлсакмикан?

Соррини

Еки томоғига

Эриган қўрғошин қуйдирсакмикан?

Доминикчи

Ё миҳлар устига ўтқизсакмикан...

Соррини

Оҳ! Агарда унинг юз жони бўлса,
Ҳарқайсисин қийнар, азоблар эдим!..
Аммо мен барибир ниятга етдим!..

(Қўлларини ишқалайди.)

Доминикчи

Муқаддас Доминик ёрдами блан
Гўрга узатамиз ўша динсизни!..
(Қувониб чиқиб кетадилар.)

БЕШИНЧИ ПАРДА

І КҰРИНИШ

(Алварецнинг уйи. Стол. Стол устида шам.)

А л в а р е ц (стол ёнида ўтирибди.)

Шундай қилиб уйдан Фернандо блан,
Бир муттаҳам блан қочибди дегин!

Д о н н а М а р и я

Айтмовдимми сенга, айб ўзингда,
Нима учун ўзинг ўша саёққа
Эрга чиқишига рухсат бермадинг?

А л в а р е ц

Кейин ярамас деб, онкўр қизим деб,
Оҳ тортиб юришга тоқатим борми!..

Д о н н а М а р и я (истеҳзо блан.)

Оҳ торт энди, йиғла! Шугина қолди!
Йиғламай бўлурми шундай қиз учун!

А л в а р е ц

Жуда ҳам эҳтиром қиларди мени!

Д о н н а М а р и я

Кўришиб турипти...

А л в а р е ц

Ор-номус қани?

Отадан кулиш бу! Унинг оқ сочин
Бешармлик блан масхаралаш бу;
Уй-жойсиз саёққа эргашиб кетиш...
Нималар кўрмадим кекса ёшимда!
Ҳайвон а'ло ундан, йиртқич яхшироқ!

Д о н н а М а р и я

Ўзингни бос!

А л в а р е ц

Майли, Фернандо блан
Деразам тагида гадодай юрсин.
Оқ қиламан уни, менга қиз эмас.
Бошқа ота излаб топсин ўзига.
Беорни қалбимдан юлиб ташладим.
Мурда каби озган, дармонсиз ҳолда.
Қайтиб келар бўлса яна ҳовлимга,
Агарда сўраса мендан бурда нон,
Шуни ҳам бермасман беномус қизга.
Беномуслик блан ўзи булгаб кетган
Мединг остонамда йиқилиб ўлсин!..

Д о н н а М а р и я

Касалсан, азизим! Ором олсанг-чи?

А л в а р е ц

Шундай, бироз ором керакдир менга.
Асабим қақшади, белда дармон йўқ.

Д о н н а М а р и я (четга.)

Бечора чиндан ҳам қийналаётир.

А л в а р е ц

Нега қиз бергансан менга, о худо!
Нега шармандалик ёғди бошимга?
Қаҳрингга йўлиқсин, тилайман, худо!
Ёлвораман сенга, ла'натла уни,
Қадимги олий зот оиладан чикиб
Қочиб кетди ахир Фернандо блан
Уйимда илонлар боққан эканман..

(Кетади)

Д о н н а М а р и я

Не блан машғулдир азиз Соррини?
Ёки у сафо ва иффат чечагин
Узаётганмикан ҳозир авайлаб?!
Кўмакчиси учун яна ин'омлар
Юборарми экан!.. Юборса керак.

Чамамда, сафонинг ожиз қурбонига
Ўзим ачингандай бўлаётирман.
Асосий сабабчи ўзим эмасми?
О! Виждон! Ёдимга тушма бемаҳал.
Энди кечикдинг сен, бўлар иш бўлди.
Ҳатто одамлар ҳам ёрдам қилолмас!

(Стул тортмасини очиб, Сорринининг совғаларини олади, уларга бир қараб, яна жойига қўяди.)

Ўйўқ, қарай олмайман, дур-гавҳарларга,
Қўлларим титрайди тутсам уларни.
Бу қиммат тошларни нома'лум бир куч
Билдирмай кўзёшга айлантирмоқда.
Кўринманг кўзимга!..

(Тортмага солади.)

Бу чиркин тошлар
Мени қандай қилиб сиҳрлай олди?
Виждон юрагимни қийнама, эзма!..
Энди сен кечикдинг! Энди фойдасиз...
О, муқаддас кучлар, кўмак берингиз!
Хайри-эҳсон қилиб, дуолар ўқиб,
Ювиб юбораман гуноҳларимни.
Менга фақат уйқу, тинчлик берингиз!

(Алварец киради, ҳалжонда.)

А л в а р е ц

Кўзга кўринарми... бунга боқ! Хотин!
Бу ерда арвоҳлар санқиб юрибди..
Ҳозир кўрдим ўзим... бир овоз келди.
Менга таниш овоз... Вой, мазам қочди.

(Ўтиради.)

Д о н н а М а р и я

Тинчлангин, азизим, қандай арвоҳ у?
Ҳечқанақа арвоҳ кўрмадим бунда!
Балки оғир қайғу ва хаёлларинг
Шарпа кўрсатгандир хира кўзинга?

А л в а р е ц

Мазам қочди!

(Қўнғироқ чалади.)

Сув бер, хизматкор!

(Хизматкор киради.)

Иложи борича тезроқ сув келтир!..

(Хизматкор кетади.)

Хотин! Уни қара, арвоқлар юрар;
Бўғиқ бир говушни эшитмадингми?
Наҳот, кўрмадинг сен арвоқ шарпасин?

Д о н н а М а р и я

Еш оқизавериб чарчабди кўзинг!

А л в а р е ц

Йиғлаганим йўқ, мен йиғламайман ҳам!
Ўзимнинг қизимни ла'натлайман мен.

(Хизматкор сув келтиради, Алварец ичади, хизматкор қайтиб кетади.)

Д о н н а М а р и я *(четга.)*

Мен кўрқаётирман!.. Доно монахлар
Арвоқ сояларини кўп сўзлайдилар...
Улар ҳақ сўзлайди... чиндан ҳам даҳшат!

А л в а р е ц

Ҳозир Эмилия ўлган бўлса-чи...
Худди шу маҳалда унинг руҳи... жони...
Танасидан чиқиб...

Д о н н а М а р и я

Е парвардигор!

Нималар дейди у!

А л в а р е ц

Йўқ, гўрга кўргач,
Отанинг ла'нати етиб бормайди.
У дун'ёда бошқа ота бор!..
Қизим... ўлган бўлсанг... кечирдим сени.

Мен кечирдим сени, зинҳор, арвоҳинг
Тириклар ичида юрмасин кезиб,
Уйқумни қувмасин кўзимдан, қўрқинч,
Сенинг ҳақоратинг, бешармлигингдан
Оқарган сочларим тикка турмасин.
Йўқ! Кечирдим сени, қабрингга қадар
Огангинг ла'нати етиб бормайди,
Унда бошқа ҳакам... кечирдим, қизим...
Эй фалак! Эй фалак!

(Эшик ланг очилиб Эмилиянинг мурдасини кўтарган Фернандо гулдир-шалдир қилиб кириб келади, чол қичқириб юборади. Юзларда даҳшат.)

Донна Мария

Оҳ! Ҳалок бўлдим!

(Югуриб иккинчи хонага чиқиб кетади.)

Алварец

Бу нима деган гап?

(Фернандо мурдани стол устига қўяди.)

Кимнинг қони бу?

Кимнинг жасади бу? Ким? Узинг кимсан?

Фернандо

Қизингни келтирдим.

Алварец

Эмилия!.. Ҳлик!

Фернандо

Ҳа, Ҳлик!

Алварец

Қотил сенмисан...

Фернандо

Ҳа, мен!

А л в а р е ц

Сен!.. О бироз танымда дармон бўлсаю
Мажақлаб ташласам! Олчоқ! Қотил... яна
Совуққонлик блан олиб келдингми...
О азизим! Қизим! Қонинг оқмоқда,
Мен бўлсам...

Ф е р н а н д о

Чиндан ҳам гўзал эмасми?

А л в а р е ц

Нима кутмоқдасан? Жаҳаннамга бор.
Йўқол кўз олдимдан, э ёвуз қотил!
Сен бунда экансан, бу гуноҳсиз тан
Қонлар оқишидан тўхтамас сра...
О, агар мен заиф бўлмаса эдим...
Иблис, йўқол тезроқ қизим ёнидан.

Ф е р н а н д о

Мен бунда қолишга қарор қилдим...

А л в а р е ц

А?!..

Ф е р н а н д о

Шундай! Тирик эди — сеники эди...
Мана энди менга қарашлидир у.
У меники... бу қонли танага
Мардона жиноят блан эришдим...
Тикил унинг сўлгин, қонсиз юзига,
Воз кечгин қизингдан...

А л в а р е ц

Шошмай тургин сен!
Кўрасан сен! Ёиртқиш, сен маккор илон!
Мен қасос иложин излаб топаман.
Инквизиция додимга етар.

Фернандо

Бунни ўлдиришга ботинган одам

(мурдани кўрсатади.)

Дун'ёда кўрқинчни билмайди асло!

(Алварец югуриб чиқиб, ҳамма эшикларни қулфлайди.)

Эшикни қулфлади! Ҳа-ҳа! Жуда саз!
Кўнглимдаги ишни қилдинг, ҳозир, чол!
Дўст блан қолгандай, мен бу қиз блан
Бир ёлғиз қолмоқни истаган эдим.
Тўйга гувоҳ бўлинг, жимлик парилари...
Мен ёлғиз мана шу қизни севмоққа
Қасам'ёд қиламан худди шу ерда,
Эмилияга қаранг, тилсиз деворлар,
Йиғланг, агар сиз ҳам йиғлай билсангиз!
Қонсиз! Рангсиз! Ўлик!

(Мурданинг оёғига йиқилиб, йиғлайди.) (Жимлик.)

Кечирармисан?

Мен сени қутқаздим! Ростми, фариштам?
Қарангиз: кулмоқда, ўлим кулгиси-ла
Ширин кулги блан чиндан кулмоқда!

(Қўлини олади.)

Қўллари муз каби!

(Қўлини ўпади.)

Рухсат бер ўпай!
Ўликларни ўпиш қандай ёқимли!..

(Туради.)

Бир тутам саз олиб, шу блан ўлсам
Енгил бўлмасмикан ўлим азоби?

(Ханжари блан қизнинг бир тутам сочини кесиб олади.)

Муҳаббат гарови! Нақадар буюкман!
Севгимдан умрбод жудо бўлсам ҳам,
Эмилияни ҳалок этдим мен;

Қурбон қилдим шунга ҳаётим, қалбим,
Аммо халос этдим! Узим ёлғизман!
Ёлғиз яшагансан, ёлғиз ўл, Фернандо!
Тақдир йўл бошлади бундай ишларга,
Худо олдиндан ҳам биларди, ахир,
Нега тўхтатмади бу шум тақдирни?

(Жимлик.)

Эмилня жоним! Илгаригидай
Унутилгансан, менчи сен блан бирга!

(Яқинроқ келади.)

Кўксида қон қотиб тўхтаб қолибди!..
Захкаш ерга элиб кўмарлар уни;
Худди михлангандай кўз тикар эдим
Бу сихрли лаблар, қора кўзларга.
Бу покиза сийна, узун киприklar
Қора тупроқ блан кўмилиб кетар,
Мана бу рангсиз, нам, совуқ манглайдан
Эринчак қурт қўрқмай ўрмалаб ўтар..
Умр бўйи севиб юрганим шунда,
Уша гўр ичида чириб ётганда,
Ҳечким ўйламаски... балки у гўр узра
Менинг исмим айтиб ла'нат ўқирлар.
О! Мангу йўқотдим дилбар мен сени!
Сен каби гулгун бир илоҳий зотни
Жаннат ҳам беролмас менинг қалбимга;
Тақдир энг охирги зарбин урганда,
Сен блан бир умр виро'лашдим мен.
Ўзим вайрон этдим... ўзим тарк этдим,
Мен ўз умидимни ўзим йўқ қилдим.
Алвидо! Алвидо! Ухла, эй пари!
Рангсизсан! Қонсизсан!.. Жонсизсан!..

(Ташқаридан шовқин-сурон эшитилади, аммо,
Фернандо эшитмай, бош эгиб туради); (арқон ва
бошқа асбоблар кўтариб инквизиция хизматчилари
ва уларнинг бошлиғи киради.)

Бошлиқ

Ҳа, бунда экан-ку ошиқ йигитча!
Бунда экан кофир! Ушлангиз тезроқ!

(Ушлайдилар. Фернандо ҳаракатсиз, у ҳеч нарса сезмайди.)

Қўлини боғлангиз!

Фернандо *(уйқудан уйғонгандай.)*

Сизга нима керак?

Бошлиқ

Инквизицияга нима кераклигин
Гулҳан ёлқинида ўзинг кўрарсан.

Фернандо

Сабаби ҳам борми?

Бошлиқ

Сабаб изламоқ
Бизда одат эмас, ушлангиз буни!

Фернандо

Мен таслим бўлмайман.

(Ўзини қутқаради.)

Бошлиқ

Қани, кўрайлик!..

Фернандо

Қим ҳаёт истайди?

Бошлиқ

Сен истамайсан!

Худди шунинг учун, тутгани келдик.

Фернандо

Сиздан қўрқади деб ўйламанг мени.
Фақат бу мурдани қолдиргим келмас!..
Кўзимга кўринманг! Сизлар бу ерда.
Иснод келтирасиз бу пок вужудга.

Қаранг, сизлардаги муқаддасларнинг
Баридан муқаддас мана шу жасад!
Қони эвазига олди жаннатни,
Сиздаги муқаддас одамлар эса
Бошқалар қони-ла олмоқчи уни.
Йўқолинг бу ердан!

Б о ш л и қ

Ушлангиз тезроқ!
Қуруқ мулоҳаза ёқмайди менга.

Ф е р н а н д о (*ханжарини суғуради*)

Қани иккинчи бор мадад бер, ханжар,
Қим биринчи, қани?

(*Улар чекинишади*)

Жур'ат етмадими!..

Анча кўпчиликсиз?.. Наҳот, бир мендан
Шу қадар қўрқсангиз!

Б о ш л и қ (*ўз кишиларига*)

Шошилмоқ шарт эмас...

Бизнинг қўлимиздан қутилолмайди.

Соррини отанинг ўзи келсин-чи.

У ўзи юборган... Ўзи гаплашсин.

Бекорга ўлишнинг ҳеч ҳожати йўқ!

(*Эшикни тўсадилар.*)

Ф е р н а н д о

Еки йўлбарс каби ташлаб ўзимни,

Ўз қонига бўяб топтайми барин?..

Аммо... йўқ, буларни бебақо ҳаётдан

Маҳрум қилмоғимдан нима фойда бор!

Барибир уларга ҳаёт қадрсиз,

Елғизман... бир ўзим оламга қарши,

Олам менга қарши: шундай улуғман!

(*Қўлида қоғозлар блан Доминикчи киради.*)

Д о м и н и к ч и

Фернандо!

Фернандо
Хўш?

Доминикчи
Устингдан шикоят бор.

Фернандо
Ажабмас!

Доминикчи
Суд ҳам бугун сени
Қўлга олмоқ учун қарор чиқарди.

Фернандо
Испанияда ҳам суд борми қали?
Қароқчилар бор, холос!..

Доминикчи
Узинг-чи?
Сен ўзинг қароқчи эмасмисан?

Фернандо
Йўқ.
Доминикчи (*мурдани кўрсатиб.*)
Бунга нима дейсан?

Фернандо
Мен қутқаздим уни!..
У мени севарди, қалбдан севарди!..
Муҳаббат деганни биласанми сен?
Йўқ, билмайсан... Мўмдай эрирдинг
Сен бу рангсиз юзни кўрган вақтингда,
У меңи севарди!.. жуда севарди!..

Д о м и н и к ч и

Мен севги баҳси-чун келган эмасман;
Сен бир айбдорсен, сен бир даҳрийсен.
Сен даҳрий Лютерга ишонган динсиз.
Шунинг учун сени тутгани келдик,
Чиндан соҳибингми Лютер?

Ф е р н а н д о

Ажабо.

У мени жазосиз сўроқ қилмоқда!—
Мен худони инкор этмайман!..

Д о м и н и к ч и

Ердаги вакилин-чи?

Ф е р н а н д о

Ким қўйган эди?

Д о м и н и к ч и

Демак, ишонмайсан?

Ф е р н а н д о

Ё худо сизга
Одам куйдиришга рухсат берганми?

Ҳ а м м а (*қичқиради*)

У даҳрий, у даҳрий, у даҳрий экан!

Д о м и н и к ч и

Нега тутмадингиз ўша заҳоти?

Б о ш л и қ

Уни эплолмадик.

Д о м и н и к ч и

Қарши турдимми?

(*Фернандага*)

Сен ўлишинг керак, азиз биродар.

Ф е р н а н д о

Мен буни биламан, кўпдан билардим...
Аммо сен ҳам тирик қолмайсан!..
Бир зумлик ҳукминг-ла мақтанмагил сен!

(Эмилияни кўрсатиб)

Мана буни кўринг, буни аямагач,
Сизларга марҳамат қиларми тақдир?

Д о м и н и к ч и

Ҳукмни эшитдинг — бўйсунуш керак.
*(Соррини киради ва Фернандонинг кўзидан
яширинади.)*

Ф е р н а н д о

А, Соррини, бормисан, салом!
Жафокашнинг сўнгги нафасига
Лаззат қўшмоқ учун келган чиқарсан!
Ваҳмага тушмагин! Сенга тегмайман,
Утган ишлар энди эсимдан чиққан.
Ишимни бажардим, сени топширдим —
Виждон ва таассуф ихтиёрига.
Виждонинг умрбод ухلامас, ахир,
Ҳарбир нарсанинг ҳам ниҳояти бор...
Майли, бас қилайлик бу ҳақда сўзни!

С о р р и н и

Кўрқитмоқчимисан, аҳмоқ!

Ф е р н а н д о

Соррини!

Сен ғолибсан... лекин бир илтимосим бор,
Адо этсанг агар, гулхан ўтида
Сен учун дуолар ўқиб ёнарман.
Шиддатли азоблар ичра исминг атаб
Раҳматлар ўқирман... Адо эт...

Соррини (*Жилмайиб*)
Нима экан ўзи, қани, айт қани,
(*Масхара қилиб.*)
Имконият бўлса... тинглаб кўрайлик...

Фернандо
(*Эмилия сочини қўйнидан олиб*)
Мана бу қора соч, буни кўрдингми!
Бирга ёнсам дейман ўтда шу блан.
Сизга зарар бўлмас, мен кесиб олдим.
Зинҳор шунини олманг жазодан бурун.

Соррини
Мумкин эмас, асло! Йўқ, мумкин эмас.

Фернандо
Сўнг бор ёлвораман!
(*Тишинини фиржирлатади.*)

Ишонгин менга,
Азоб берганингла дод-фар'едимни
Тингларсан, бу сочлар ҳалал бермайди!

Соррини
Мумкин эмас! Йўқ, йўқ, бу сочлар сенинг
Азоб тортишинини енгиллатажак,
Суд буни истамас.

Фернандо
Соррини! Истагинг...

Соррини
Истагим шудирки, итоат қилгин!
(*Хизматкорларга*)

Қани, бу даҳрийни ушлангиз ҳозир!
Сочни тортиб олинг ифлос қўлидан.
Арқон блан маҳкам боғланг қотилни,
Хукмини эшитди, гап ҳожат эмас.

(*Бир четга*)

Бизга бошинг блан товон тўлайсан,
Уч олишда мен ҳам сендан кам эмас.
Рост айтсам, ҳар икков айбдор бўлсак ҳам,
Ғолибларда экан шол блан шараф!

(Шу вақтда ҳамма Фернандога яқинлашади, Фернандо яқинидаги бир хизматкори итариб, четлатади ва Сорринига ташланиб, қўлидан ярадор қилади.)

Ф е р н а н д о

Сен ҳаром ўл шунда!

С о р р и н и *(Иқилган еридан туриб)*

Ёрдам берингиз!

Ф е р н а н д о *(секин ва аламли, бўғиқ товуш блан)*

Ҳали ҳамон тирик!

С о р р и н и

Ҳали тирикман.

Лаззатланай чеккан азобларингдан!

Д о м и н и к ч и

Яраси боғлапсан!

(Боғлайдилар)

Ф е р н а н д о

Энди мен кўрдим,

Сен ўзингнинг ёвуз тадбирингни,
Ифлос ниятингни бажаролмапсан.
Тангри гувоҳдирки, мен ернинг устин
Покламоқчи эдим сендай йиртқичдан...
Алдаб қўйди темир... у ҳамон тирик..
Қандай пасткаш одам! Менга у ҳозир
Жазо қуролидан жирканчлироқдир.

(Ханжарини ерга ташлайди.)

Кўздан йўқол энди, вафосиз, ма'дан,
Менга одамлардай хиёнат этдинг.

Ҳалок этаолдинг бегуноҳ қизни,
Золим кўкрагига ўтмаслик қилдинг.

(Топтайди)

Янчил, хоин!

*(Қўлида ханжари йўқлигини кўргач, ҳамма унга
ташланади, ушлаб қўлларини боғлайди.)*

Д о м и н и к ч и

Ҳа, ушланг, боғланг
Энди у хавфсиз!

С о р р и н и

Сустлашиб қолдик!
О! Юрагим шошар, худо беҳабарниинг
Ўтда куйганини қачон кўраман!
Худого топширдим! Уғлонлар, боринг!

Б о ш л и қ

Маҳкамроқ ушлаклар! Қочиб кетмасин!

Ф е р н а н д о

Қочмоқ хаёлим йўқ, қалтирамангиз!

(Кулиб)

Бундай фариштага қасд қилган киши

(Сорринини кўрсатади)

Шафқатсиз жазога лойиқ албатта!..

М о и с е й *(эшик ортидан)*

Қўйворинг! Тезроқ!

(Ҳаяжон блан югуриб киради)

О, менинг ўғлим!

Менинг ўғлим қани, Фернандо қани?
Фернандо, ўғлимсан! Ҳозир билдим мен.
Раввин айтиб берди. О, нима қилай?
Мен топдим! У яна умрбод кетар!
Менинг ўғлим! Уғлим! Эй парвардигор!

Фернандо (титраб кетади)
Мен сенинг ўғлингман!

(Жимлик.)

Тўғри эмас! Чол...
Айтгин, тўғри эмас! Шундай бир дамда
Отамни топсам ҳам менга не фойла?
Алдангансан! Кекса... ўғлинг эмасман,
Мендан ҳечким меҳр талаб қилмасин.

Моисей

Қутқазаман сени!

(Сорринининг оёғига йиқилади)

О! Тақсир, тақсир!
Христианларга ёлвориш ўзи
Гуноҳ бўлар бизга, буни биламан,
Аммо, сенга бўлсин бутун хазинам,

(тиззасини қучади)

Мана бу червонлар...

(ҳам'ёнини кўрсатади)

Қутқазгин уни
Рухсат бергин, қочсин! У менинг ўғлим!..
Бор мулкимни берай сенга у учун...

Фернандо

Тур! Мендай магрур бўл, гар отам бўлсанг,
Ўзингни хўрлама пасткаш олдида!
Тур! Нафратлар блан таҳқир этабил!

Моисей (тиз чўккан ҳолда)

Бор мулкимни олгин... яна қизим бор.

Фернандо

Бас қил дейман! Кекса, қўлим бўш бўлса,
Оғзингни ёпардим...

Моисей

Шафқат қил бизга!..
(Тиззасини қучади.)

Соррини
Йўқ, йўқ!

Моисей
Жазогами?

Соррини
Ҳа, нима бўпти?

Бошлиқ (*хизматчилардан бирига*)
Сен олдин бошлаб юр!

Фернандо (*Моисей ва Эмилияга*)
Алвидо' энди!
(*Уни олиб кетадилар*)

Соррини (*Моисейга*)
Хўш!

Моисей
Олиб кетдилар! Қайтариб бўлмас!

Соррини (*ҳам'ённи олади*)
Кўрамиз! Ба'зибир чоралар ҳам бор.
Маҳкамада менинг обрўйим баланд.
Сен яҳудиймисан, аҳа! Нега келдинг?
Сени ҳам бир ёқлик қилишим керак.
(*Кула-кула чиқиб кетади.*)

Моисей
Кетди! Уғлимни ҳам, пулимни ҳам олди.
Номалум таҳдид-ла қолдирди мени!..
Эй улуғ тангри! О! Қуддус тангриси.
Анча бардош бердим — аммо отамен!
Уғлимни ўлимга олиб кетдилар.
Елғиз қизим бўлса ақлдан озди.

Мулкимни йўқотдим... эй худо, худо,
Иброҳим Исҳоққа тир кўтарганда,
У ҳам бундай азоб чеккан эмасдир.
Парчалан, юрагим! Янчил, тилайман.
Яшин уриб кетсин бошимни!

(Сочларини юлади.)

Уғлим! Қизим! Мулким! Пулларим!
(изтиробда)

Йўқ бўлди барчаси, умрбод кетди.
Бало келди менга! Бало! О бало!

(Югуриб чиқиб кетади)

(Икки киши бир четда ҳайрон бўлиб қараб туради.)

1-тобутсоз

Қаерга борсанг ҳам, қазо-ю жазо!
Бу киши ҳам гоятда бахтсиз экан.

(Моисей чиққан эшикни кўрсатади)

2-тобутсоз

Сочларин юлмоқда, эҳҳе бечора!

1-тобутсоз

Раҳмим келиб кетди, жуҳуд бўлса ҳам.

2-тобутсоз

Қиз мурдаси учун юборганида,
Алварец чолнинг ҳам ҳолин сездингми?
Юзида кўзёшлар шашқатор, шўрлик,
Оёқлари титрар!

1-тобутсоз

Уша воқиа
Бутун шаҳар бўйлаб тарқаб кетибди.

2-тобутсоз

*(шеригининг ёрдами блан Эмилиянинг
жасадини замбилга солади)*

Худо раҳмат қилсин бу шўрлик қизни.

1-тобутсоз.

Уни кўмиш учун кўп ташвиш блан
Тайёрлик кўрмоқда эканлар.

2-тобутсоз

Шунга тушунмайман, кимхобга ўра,
Хоҳ сомонга ўра, фарқсиз эмасми?
Чирий беради-да!

1-тобутсоз

Одат шундай-да.

2-тобутсоз (*Замбилдаги жасаднинг уёқ-буёғини
парда блан беркитади.*)

Мана, чимилдининг шудир, гўзал қиз!

(*жимлик.*)

Қандай гўзал эди, аттанг бечора!..
Бу ишга кўниккан бўлсам ҳам ўзим,
Ҳозир юрак-бағрим эзилиб кетди.

(*Замбилни кўтарадилар*)

1-тобутсоз

Бўлар, кўп гапирдик, қани кўтаргин!
Кетдик, қара, маҳкам, текис тут!

(*Ўликни олиб кетадилар.*)

II К У Р И Н И Ш

(*Алварецнинг уйига яқин кўча*)

(*Халқ*)

1-и с п а н

Салом, салом! Фернандо ҳақида —
Ғамгин ҳодисани эшитгандирсан?

2-и с п а н

Шаҳарга келтириб, қамаб қўйганлар,
Суд ҳам ўз ҳукмини чиқарган эмиш.
Ўзим кўрдим, гулхан ҳам тайёр

Бирорта монахни хафа қилинса,
Бизда суд ҳукмини кўп чўзмайдилар.
Айбинг бўлмаса ҳам ёнишинг керак.

3-и с п а н

Аммо у Фернандо айбсиз эмас-да,
Пичоқлаб ташлабди Эмилияни.
Шафқатсиз! Йўқ! Майли ўтда куйсин у.

4-и с п а н

Бундақа шарманда ҳаётдан кўра
Балки ўлимини а'ло кўргандир.
Ёмонлик қилмабди лекин қизга ҳам!

2-и с п а н

Халқ ҳам тамошага ёпирилмоқда,
Одам ўлишини кўрмоқчи бари.

(Оломонни кўрсатади)

Гўёки ўзлари ўлмайди ҳечвақт.

С о р а (саҳна орқасидан)

Ёрдам беринг, ушланг, ушланг бу қизни...

(Сочлари тўзгиган Поэми пайдо бўлади, унинг кетида Сора киради.)

Шу аҳволда чонди шаҳарга қадар...
Жуда азобландим... Поэми. дейман,
Оҳ, ақлдан озди...

Н о э м и

Мени қўйвор!
Менинг акам қани? Акам қаерда?
Мен сени севаман, дилдан севаман.
Қонун золим экан! Қандай хунук ҳол!
Қўлингчи бер! О, йўқ, бу қандай ахир,
Ўлик ҳиди келар бармоқларингдан!
Сирғаларим қани, қайтариб беринг...
Акам менинг! Акам! Мен билдим, Сора,
Акам ўлар экан.

(Сора уни етаклайди.)

Юр кетдик уйга.
Йўқ! Бундай бормайман!

(Тиз чўкади)

Яхши одамлар!
Менинг акам қани, айтиб берингиз!

2-и с п а н

Бу қандай қиз экан?

С о р а

Шафқат қилинглар,
Ақлдан озган у, кўриб турибсиз,
Ҳечким қайтаролмас юрган йўлидан...

2-и с п а н

Бундай қиздан кўра бор жуҳудларнинг
Узлари ақлдан озса бўларди.

Н о э м и

Акам қани менинг?

4-и с п а н

Фақир яҳудий қиз!

Н о э м и (туради)

Фақир дейсиз, аммо менинг отам бор,
Сизлардан юз марта бой ҳам яхшироқ.
Сизлар янглишасиз! Сизга тиз чўкиб,
Мени узоқ турар деб эдингизми!

(кўзёшини артади)

Йўқолинг, кўзёшлар! Сиз ҳам маккорсиз.
Севинаман энди, фар'ёд қилмайман.
Йўқолинг кўзёшлар! Отам бой менинг!...

(Инграйди)

С о р а

Нима дейди ўзи? Алаҳлайди, йўқ!
Не қилай, бечора яҳудийлармиз!..

2-и с п а н (Нозмига қараб)

Қандай аянч!

Ноэми

Қани менинг акам?
Осмон ёлқинланар, одамлар ўлар,
Ер титрайди... ана, алангада —
Утда менинг акам! Нечук бормайин?
Қўйворинг..

С о р а

Қаерга борасан?
Ақл бергин унга, эй парвардигор!

5-и с п а н (югуриб киради)

Ишлар тамом! Ҳозир судда эдим,
Уни қатл этгани олиб кетдилар.
Унга азоб бериб сўроқ қилдилар.
Бирор сўз айтмади! Биронта аблаҳ,
Мағрур Фернадодан сир ололмади.
Ҳозир аланга ҳам кўриниб қолар..

2-и с п а н

Фернандо қатлини кўрайлик, юринг!..
(Ба'зилар кетади, кўчада халқ гужгон ўйнайди)

Ноэми

Қимни қатл этишар!

(Ерга йиқилади)

...Фернандоними?

(Аста)

Менинг акам! Кулинг! Қатл ва ўлим...
Оғир, қийин!

(Унинг атрофига одамлар тўпланади)

С о р а

Худо ҳаққи, ёрдам!
Ёрдам беринг унга! Сув беринг.

(Нозмининг ёнида тиз чўкади)

Ҳали иссиғи бор... иблис одамлар!
Нимага ярайман бемажол — кампир?
Ёрдам беринг унга!

6-и с п а н

Бу жуҳуд қиз-ку?
Ёлғиз ўзи бўлса ўлолмайдими?
Улиб кетсин улар! Фернандоси ҳам
Жуҳуд боласи деб айтишган эди.

С о р а

Шундай бўлса ҳам у инсон боласи,
Сен бўлсанг сезгисиз тошга ўхшайсан.
Ким бўлсанг ҳам, ла'нат, ла'натлар сенга.

(Нозмининг тепасида бош эгиб)

Нозми! Бизлардан кетмоқчимисан!
Кандай бадбахт тақдир; ота бечора
Ҳам ўғлин, ҳам қизин бирдан йўқотди.

Н о з м и *(секин)*

Фернандо!

*(Оломон орасидан бир йигит чиқиб буларга
яқинлашади)*

7-и с п а н

Чиройли! Ғам-ҳасрат блан —
Ажал бу ҳусни йўқотолмабди...
Қатра қон қолмабди юзида, қаранг!

(Сора Нозмининг қўлларини ушлаб титраб кетади).

Қўрғошин сингари кўмкўк лаблари...